KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXIII. ÉVF. 1931. JAN.—FEBR. 1. FÜZET

Pályázat János Zsigmond erdélyi fejedelem életrajzának megirására.[1]

Az Unitárius Irodalmi Társaság évi rendes közgyűlésére jöttünk össze, melynek feladatai közé tartozik alapszabályunk 18. §. b) pontja szerint „a társaság működésének vezérelveit is megállapitani". Társaságunk célja a 2. §. értelmében „az unitárius irodalomnak és történelemnek s általában a tudománynak unitárius szellemben való művelése az ilyen szellemű iróknak tömöritése útján, az unitárius hivek közművelődésének előmozditása".

Társaságunk működésének vezérelveit e cél irányitja és szabja meg. És, ha visszatekintünk a megalakulás óta eltelt 10 éves időtartamra, bizonyos fájdalommal azt állapithatjuk meg, hogy a célt elérni inkább törekedtünk, mint megközelitettük.

Igaz, hogy örök igazság marad, hogy minden kezdet nehéz. A kezdet első időszaka inkább a célhoz vezető utak kitapogatásával telik el s ez bizonyos tapasztalatokat és időt igényel. Meg kell állapitanom azt is, hogy alakulásunk időpontja államjogi helyzetünk átalakulásának időpontjával esik egybe, mikor is a többségből kisebbséggé átalakulás nehéz küzdelmét kellett átélnünk s új helyzetünkbe magunkat beleélnünk; valamint meg kell állapitanom azt is, hogy társaságunk célja elérésére a kezdeti időpontban semmi anyagiakkal nem rendelkeztünk, ezeknek összehordása, fillérenkénti összegyűjtése szintén a kezdet nehézségeit sokasitották.

Ily körülmények között elismerésre méltó már az is, hogy a nehézségekkel megküzdöttünk, hogy vagyunk, élünk. Ez elismerésre méltóságot fokozza az is, hogy az unitárius szellemű irók tömöritésében jelentős eredménnyel tevékenykedtünk; s hogy vándorüléseink és estélyeink útján, melyeknek kezdeményezési érdeme mégis csak a miénk, unitárius hiveink közművelődésének előmozditása tekintetében is értékes lépéseket tettünk. Sajnos, hogy az

[1] Elnöki megnyitó az U. I. T. 1930 dec. 13-án tartott közgyűlésében.

utazási nehézségek és drágaságok ez értékes kezdeményezésnek folytatását időlegesen lehetetlenné tették.

Az unitárius irodalomnak és történelemnek is tettünk szolgálatot, nemcsak nivós folyóiratunknak, a „Keresztény Magvető"-nek állandó megjelentetésével, hanem az anyagi erők határai között, könyveknek közkinccsé tételével is.

Ha ezeket a nehézségeket és kifejtett tevékenységeket mérlegeljük, arra a következtetésre kell jussunk, hogy tevékenységünk és eredményünk a lehetőségeknek megfelelő. Azokról egy objektiv biráló megelégedéssel nyilatkozhatik.

De ha mindenki is meg lenne elégedve, mi megelégedve nem lehetünk. Minket társaságunk nemes céljának megközelitésére a rádió korának gyorsasága kell, hogy ösztönözzön. Több hiányt állapithatunk meg ma is s különösen nagy hiányt látok az unitárius történelem mezején. Igaz, hogy nagy embereink sokának élet- és jellemrajza szorványosan, leginkább folyóiratunkban, megjelent s jelennek meg napjainkban is; az is igaz, hogy a nagy emberek élete egy-egy kornak a történelme és jellemrajza is; az is igaz, hogy az egyes élet- és jellemrajzok mozaikából, szakértő által összerakva, egy diszmű készül; de épen e mozaikoknak teljességét s azoknak szakértőkéz általi egésszé formálását nem találom ma még sehol. Reá kell mutatnom arra, hogy különösen nélkülözöm nagy fejedelmünknek: *János Zsigmondnak* élet- és jellemrajza megfelelő megirását és közkinccsé tételét.

Ujabb államjogi helyzetünk előtérbe állitotta Erdélyrészünk történelmét s annak nagy alakjait. Ezeknek életével, cselekvéseivel, útmutatásával törekszünk jövőnket megalapozni és biztositani. Nem csodálkozhatunk azon, ha itteni hittestvéreink saját nagyjaikat törekszenek tündöklő magoslatra, példányképünkké állitani. Bethlen Gábor, Bocskay István, Báthory István stb. ma már méltó magoslaton is állanak.

De méltán csodálkozhatunk és a mulasztás vádját kell éreznünk azon, hogy mi nem törekszünk a mienket, a nagyok méltó társát, János Zsigmond fejedelmet hasonlólag értékelni és értékeltetni.

Ma és mindenkoron Erdély minden szülötte fennen hirdeti Erdély vezérszerepét a vallás- és gondolatszabadság megteremtésében. A tordai, medgyesi és marosvásárhelyi országgyűlések a vallásszabadság tündöklő csillagai. Ennek törvénybe iktatása csak egy oly fenkölt gondolkozásu fejedelemnek segédlete mellett volt

lehető, ki nemcsak át volt hatva a vallás- és gondolatszabadság fenkölt érzeteivel, hanem maga is annak elszánt támogatójává, a legszabadelvűbb vallás hivévé vált.

Ha csak ezt tekintjük és eltekintünk attól, hogy János Zsigmond fejedelem az önálló erdélyi fejedelemség megalapitója is volt, már ez az egyedüli tény János Zsigmond fejedelmet — nézetem szerint — a Bethlen Gábor fejedelem magoslatára emeli.

Ennek megállapitását hasztalan várjuk másoktól, e magoslatnak történelmi megalapozása s megfelelő értékeltetése egyenesen a társaságunknak feladata s hivatása.

Ezen gondolattól vezettetve, *ezennel 12.000, azaz tizenkettőezer lei pályadijat tüzök ki a János Zsigmond fejedelem élet- és jellemrajzának megirására.*[1]

Remélem, hogy a feladat vonzó és értékes volta tettre fogja serkenteni érdemes tagjainkat s öntudatos unitáriusainkat; reményem annál indokoltabb, mivel a mult évi pályatételeink iránt is már fokozott érdeklődésről számolhatunk be jelen közgyűlésünkön.

Szivesen üdvözlöm közgyűlésünk tagjait s mai közgyűlésünket megnyitom.

Dr. Ferenczy Géza,
elnök.

1 Pályázati feltételeket lásd az Unitárius Irodalmi Társaság köréből cimű rovatban a 33-ik oldalon.

Az anyaszentegyház épitése.[1]

Alapige : Máté. XVI. 18. v.

Egy pillanatra se állitson meg minket a felolvasott igék értelmének világhatalmi célzattal mondott dogmai magyarázata, amelyen Róma világhatalma épült és áll — nem, ma más egyéb az, ami az igékből lefoglalja minden gondolatunkat s leköti a jobb lelkek minden idegszálát : az új, a szomorú világaktuálitás, az igék dogmai magyarázatának fájdalmasan eleven cáfolata, a nagy összeomlásban megingott, recsegő, ropogó anyaszentegyház újraépitésének szomorú szükségessége, nyugalmat űző nagy gondolata.

Mert hajh, lelki életünk legdrágább értékeinek, az emberi élet boldogabb lehetőségeinek egyetlen áldott menedékhelye, szent áziluma, az anyaszentegyház sem maradott sértetlen és érintetlen, mennyire nem maradott az, abban a nagy kataklizmában, amelynek egetverő tüzét sem a dogmákban elhivott „Szent Péter" utódai, sem az új idők Péterei és Páljai sem tudának megoltani, mert maga az ember, a benne élő, a benne oltalmat és menedéket találó ember veté ereszébe, tűzzel játszadozó gondtalan gyermek módjára, a gyűlölet gyufáját. És most, vétkes tettének riadt ráeszmélésében, kétségbeesett, keservesen feldúlt ábrázattal keresi a hajléktalan embersereg a régi menedékhelyet, a békés élet összetört, megégett életformáinak cserépdarabjait bár, az üszkös romok között. Csoda-e hát, ha ez új életformák kinos keresése az új, a réginél nagyobb advent új kátárziszre irányuló szent vágyakozásában, nagy bánatoknak, nehéz vajudó gondoknak sötét sóhajai felhőzik ma az emberi élet szomorú egét?!

„Ah, ez a nemzedék, a mi nemzedékünk, amelynek felnőtt és növekvő gyermekei kétségbeesett kereséssel keresnek valamit az élet sötét útain tapogatózva, egy rendkivüli kornak halálos élményeit hordozva lelkükben és minden idegszálukban". Idegeit embertelen harcok, infernális szenvedések, elviselhetetlen testi nélkülözések, lelkének békéjét olyan sodróan ragadó események dúlták fel, aminőkhöz hasonlóak nem egy generáció, hanem egymást felváltó

[1] Elmondatott Kolozsváron, az 1930 évben tartott Egyházi Főtanács alkalmával.

nemzedékek életében is alig fordulnak elő. Megérte kétezeréves, szentnek hitt ideáljai detronizálását, életeszményeit irtózatos csalódások s mindezek betetőzéséül, nyugodt, békés életsorsát addig soha nem látott exisztenciális válságok rázkódtatták meg. Nem csoda, ha ennek a nemzedéknek lassúbb életritmusra járó lett egy kor délceg, ruganyosjárású férfikora, csendesebb, filozófikusabb hajlamú vidám, nótás ifjúsága s talán még csacsogó gyermekkora is, mintha megfontoltabb beszédűvé vált volna ! ! . . . Martirjai lettünk a huszadik század példátlan apokalipszisének, amelyben vagyonok, emberek, hitek, eszmények, életformák s mindezeknek őre, forrása, menedékhelye, oltalma, a keresztény anyaszentegyház kétezeréves épülete is úgy pusztultak el, vagy recsegve, ropogva úgy inogtak meg a régi fundamentumon, mint száguldó ciklon nyomán a gyökerét mélyre bocsájtó százados tölgyes. (M. U. L.)

S az élet ez ápokáliptikus harcában, mintha nyilvánvalóvá lett volna a nagy próbatétel, hogy mit épitettünk azon a fundamentumon, mely egykor vettetett és amely a Jézus Krisztus. Bizony, bizony, mintha pozdorjának bizonyult volna a kereszténység kétezeréves épülete, ahonnan a nagy világégés idején békés emberi életünk kétezeréves kulturkincseit könnyelműen szórtuk útszélre, zsákmányra éhes útszéli ideálok martalékává. A pozdorja megégett s az anyaszentegyház nagy vihar idején megszünt az a védő, oltalmazó menedékhely lenni, amelynek az ember addig hitte. Nem nyújtott oltalmat többé az eszményeihez menekülők számára, sebeinkre gyógyirt nem hintett, fel-feltörő jajkiáltásainkra nem válaszolt, életproblémáinkra feleletet nem adott, sőt kitaszitotta fedele alól az odamenekülő békés szándékú Abeleket is, s nagy kötelességekre hivatkozás hazug jelszavával maga nyomá kezébe a kaini dorongot, amikor imádkozott, áldást mondott s virágot hintett a késre, amely az élet gyógyulni még ma sem akaró, szörnyű sebeit felfakasztotta.

Csoda-e hát, ha az eszményeit veszitett, hitében kijátszott, reménységében megcsalt vesztes ember ajakán mind halkabbá válik a békés, munkás, zajtalan élet zsoltáros áhitata, ha mindinkább néptelenekké válnak a templompadsorok, el-elnémulnak a harangok, düledeznek a meg-megingott templomtornyok s recseg, ropog minden izzében az anyaszentegyház ? !

Csoda-e, ha a riadt tömeg a nagy égés kisérteties lángjában sápadt képpel átkozódó ember, többé már nem hiszen, nem bizik, nem szeret, nem áldoz s vértelen ajakán a mindennapi imádság,

a valamit keresés és nem találás szomorú messzibeható átkává válik: „elveszett az Isten“!

Új épitésre van szükség, az anyaszentegyház megrongált épületének újjáépitésére! Vétkes bünösségünk nagy megbánásával seperjük el a hamut és üszköt s a tiz körmünkkel kaparjuk ki azt a régi, a legjobb, a meg nem éghető fundamentumot, amely az Isten és emberszeretet s e fundamentumon épitsük fel ismét az ember becsületesebb igazságossággal újraértékelt, emberiesebb érzéssel átérzett földi életének új anyaszentegyházát! És épen mi, haladó időknek haladni szerető gyermekei, a szabadon szárnyaló erdélyi géniusz, Dávid Ferenc szabadságszerető lelkének örökösei és épen mi kezdjük el az új épitést, ha kell új stliben, új ornamentikával, új rendszerrel és új berendezéssel, hogy vonzóbb, áldottabb legyen ismét benső világa, mélyebb a hangulata, magávalragadóbb melodiája; hogy oltalma, menedékhelye, anyaszentegyháza legyen ismét minden gyermekének, amely nemcsak kér, de ad is, amelyért érdemes élni, küzdeni és áldozni is, ha kell!

Az anyaszentegyház, az unitárius anyaszentegyházunk épitése legyen ma minden gondunk testvéreim, főtanácsosok, palástos és palásttalan szolgái az egy, igaz Istennek, *hozván az épitéshez: erősebb és tisztultabb vallásos és egyházias öntudatot és mélyebb hivatásérzést mindennemű szolgálatban.*

* * *

Amidőn anyaszentegyházunk bús hétköznapjairól szólok, nem szeretnék hanyatló idők messziségbehaló, tehetetlen jajkiáltása lenni, inkább új idők ébresztő harsonája, új virradatravárón, új célokravaló elhivás . , . Vagy mit tudom én, talán a tordautcai kerekkőnek új üzenete vagyok, ha már nem is a régi nagy erővel, ha nem is a régi nagy diadallal, de komoly meggondolásra késztetően, a mának nagy feladataira rádöbbentő emlékeztetéssel; és ha már nem is hozzád kincses Kolozsvár, benned ma csak egy maroknyi néphez, az én népemhez, az ősi templom jeleni gyülekezetéhez, talán hozzátok véreim, testvéreim, afiai!

Úgy, úgy . . . Igen! Üzenet vagyok a négyszázéves unitárius múltból, a dévai mártiromság szomorú számonkérése, szép múltunk tetemrehivása, hogy pusztulunk, veszünk; vagy talán a házsongárdi temetőkertnek halottak napjáról messzi megkésett, de mára mégis megérkezett bús novemberi üzenete, nagy unitárius aggodalma: „Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek erősek, épitsétek az anyaszentegyházat!“

Épitsétek, — mert ma, amikor körülülitek őseitek tanácskozó termében a rátok maradt asztalt, amely rakva volt mindig a múltban is nagy unitárius gondokkal, súlyos aggodalmakkal, ám ezek között is szüntelen szerető elhatározásokkal, szent szándékokkal, önzetlen megváltani akarásokkal is, amelyekből egy négyszázéves unitárius múlt született és táplálkozott, amikor a lenni vagy nem lenni keservesen felvetődött kérdésében a cimerteremben határozatra állunk, őseink köröskörül ránkvetődő, szomoruan számonkérő tekintetében Baltazárként mérettetünk meg valamennyi mind!...

Tudja meg hát itt mindenki, hogy ma, amikor nagy idők nagy feladatainak megoldására, unitárius anyaszentegyházunk elhivott vezérei, választottjai, legfőbb kormányzó-testülete, főtanácsa összeül, ez ma nem csupán ünnepi alkalmat és emlékezetes időt jelent, de magasztos történelmi pillanatot, amelynek nagyszerűségét el nem homályosithatja törpe epigonok apró viaskodása, egyéni érdekek, sértett hiuságok, kicsi bántalmak parányi küzdelmei; de amelynek komoly gondolataiból, nagy elhatározásaiból, szent szándékaiból, keserves vivódásaiból és vajudásaiból — példaszerű önmegtagadások árán is, — de kicsiny anyaszentegyházunk új reneszánsza kell, hogy megszülessék!

Többről legyen hát itt ma szó, minthogy kiéljük egyházi hivatalaink méltóságérzetét, gyakorolhassuk hatalmi jogkörünk kölcsönzött erejét, megszellőztessük vidéki palástjainkat, megcsillogtassuk éles diálektikánkat kicsinyes szóvitáinkban, — a közös családban — egymást szerető testvérszivek összedobbanásának érkezett el az ideje, öntudatra ébredésünk tizenkettedik órája, erőtelenségünk, nagy elhagyatottságunkban, a megsemmisülés elleni öntudatos tiltakozásunk megváltó perce, sülyedés idején az egyházmentés, a felemelkedni akarás eszmélkedése, faji és vallási — ah nekünk kettős mértékben jutott kisebbségi sorsunkban, egymásrautaltságunkban az egyedül önmagunkban rejlő lehetőségek öntudatos, becsületes számbavétele.

Mától fogva hát innen, anyaszentegyházunk szivéből, belőlünk, érzéseinkből, gondolatainkból, nagy elhatározásainkból és minden életmegnyilvánulásunkból, az egyetértésnek, az együttérzésnek, a békés szerető testvéri összetartásnak megtartó és megmentő erői kell hogy áramoljanak, mint egészséges szivből a vér az életerekbe!

Ébredjen már tudatára mindenki, vezér és közkatona, ifjú és öreg, férfi és nő, hogy minket, ezt a nemzedéket, nagy és nehéz

feladat elé állitott az élet. Destruktiv erőkkel szemben nekünk kell kitermelnünk azokat a szellemi és anyagi erőket, amelyek elgyöngült unitárius anyaszentegyházunkat alkalmassá tegyék újból nagy és szent hivatásának betöltésére, hogy külső- és belső lelkivilágunk, szomorú életünk, népünk megújitásának áldott eszköze lehessen, mert ez a történelmi elhivatása is!

Meg kell értenünk és meg kell értetnünk mindenkivel, hogy anyaszentegyházunk nem őseink múltból reánkhagyott, adósságokkal megterhelt, elzálogositott, eladósitott keserves ősi hagyatéka, nem könnyelmű Pató Pálok széthulló dominiuma, amelynek ma már csak kellemetlen, szitokra késztető terheit érezzük csupán, amelyet veszni hagyni, magunktól eldobni, vagy dobra veretni akármikor lehet a léha utódnak; nem, unitárius anyaszentegyházunk nyomorúságában, gyászában, leveretésében is mindenünk: kultúránk őre, hitünk s lelkünk nyugodalmának menedékhelye, szomorú életünk megenyhitője, bús csüggedezéseink egyetlen erőforrása, ifjúságunk eszményadója, elindulásának egyetlen, legbiztosabb útiránya! Sőt ennél is több! Az édes anyánk mindennap érettünk mondott imádságának szent áhitattal ránk adott áldásának mennyei melege, csodás mesevilágának, nótázó kedvének, a mi bölcső-dalunknak kiapadhatatlan forrása, szentséges biztositéka s vigyázzunk, mert a miénk fönmaradásának is ez az egyetlen, hősi lehetősége! Az anyaszentegyház: az ember egész megtisztuló, szüntelen tökéletesedő életének, mindennapi legszebb történetirása.

Rá kell jutnod és meg kell értened drága ifjúságunk, unitárius ifjúság, hogy az anyaszentegyház rád nézve is tápláló édesanyai kebel, amelyen szendergésed pillanatain, boldog álomlátásaid születnek, amelyből magadba szívod ébredésed idején az életerőt, amelynek életformáló tanitása, életnövesztő tápláléka felejthetetlenné válik számodra s elkisér a sirig, mint az édes anyád tejének íze! Tudd meg, hogy te vagy bús hétköznapjának egyetlen vigasza, bizonytalan jövője, fáradt reményeinek meg-megcsillanó fénye! Tolongva kell keresned sugallatát, tágranyilt, csodálkozó gyermekszemekkel hallgatnod mesemondó tanitásait, jövőd bizonytalanságába vidd magaddal hitét, biztató üzenetét, a tülekedő harcba szelid türelmét, alázatát, zsoltáros áhitatát. Benne, belőle élsz és táplálkozol, élj hát érette is szeresd, tiszteld, mint az édes anyádat és apádat, hogy megmaradj itt ezen a földön s hosszúéletű légy és jól legyen dolgod!!!...

És meg kell értenie minden unitárius apának és anyának,

hogy gyermekeink boldog, gondtalan világa, ifjúságunk tiszta, eszményies elindulása, vágyai, álmai, célkitüzései, a férfikor kitartó, csüggedetlen, becsületes küzdelme s öreg korunknak kibékült megnyugvásai, szent látomásai, az emberi élet minden lelki szépsége és gyönyörűsége mind, mind, a mi anyaszentegyházunk irányitásából, tanitásából és áldásából valók! Közös áldások forrása ő, közös örökségünk, közös táplálék, közös jog, mindannyiunk boldogsága és menekvése; — legyen már végre közös kötelesség, közös áldozat is, mindannyiunk szivbeli ügye, élete, közös becsülete!!!

Föl a szivekkel már valahára! Hogy a mélyebb és öntudatosabb egyházi és vallásos életünk újraébredésében közös érdekünkké vált unitárius auyaszentegyházunkat, mindnyájunk összetett erejével, az újjászületés és fejlődés ragyogó útján mindig előbbre és mindig magasabbra emelhessük!!

* *
*

Ez újjászülés és újjászületés nagy munkájában, az öntudatosabb vallásos és egyházias érzés mellett, mélyebb hivatásérzésre is szükség van anyaszentegyházunkban minden szolgálatban. És elsősorban magának az anyaszentegyháznak szolgálatában, mert az anyaszentegyház maga is szolgálat, magasabb mennyei ideálok, az Istenország a megvalósitásának bennünk a fiakban szétosztott, az anyaszentegyházban sűritett erejű földi szolgálata, amely szolgálatnak mélyebb hivatásszerű megérzése idején volt az anyaszentegyház is nagy, boldog és dicsőitett és amely hivatásról való megfeledkezés mindig az egyház sülyedésével és pusztulásával járt. Az ő magasabb eszményei és ideáljai fölmutatásában, az emberi élet minden mellékcélok nélküli, önzetlen szolgálatának nagy elhivatását megérző egyház szűlt mindig tüzes lelkű prófétákat, igényelt szelid és alázatos apostolokat, hithősöket és martirokat; ez volt az, amelyben és amelyért érdemes volt élni, áldozni és meghalni is, ha kellett!

Az egyház e magasabb mennyei hivatásának új, tisztultabb, mélyebb megérzésére van ma szükség újra. Hogy ne legyen az egyház egyének és fajok, osztály- és politikai harcok meg-megfeledkező kicsinyes eszköze, hanem felülemelkedve a föld, az ember pokoli harcain, benső hangulatával, tiszta áhitatával legyen ma újra életformáló erő, fáradt emberi lelkek új pihentető álomadója, összetört hitek új életfelfogása, sírók megvigasztalója, békétlen lázadozók megbékéltetője, az ember szebb életlehetőségeinek áldott, egyedüli

menedékhelye, mert ez a magasabb elhivatása, amelyre született atyáinkban, bennem, benned, mindannyiunkban afiai! És legyen az egyház megnemesedett, tisztultabb, magasságok felé szüntelen törekvő stilus a mának művészetében, megváltó érzéseket teremtő hangulat, karácsonyéji melódia a zenében, eszményei felgyújtott, örök mécsvilágában, soha ki nem alvó, nagy tettek tüzét szitó, felfokozott lira a költészetben, erkölcsével, a tisztább emberi életet szolgáló tanitásaival, támasz- és talpkő egy emberiesebb, megértőbb, az ember életértékét becsületesebb igazsággal mérő és értékelő társadalom életében!!

Oh, mélyebb, mélyebb megérzését az egyház nagy elhivatásának az emberi élet szolgálatában. És épen szomorú adventek, új életformák keserves keresése idején, hogy legyen az egyház újból irányitó ereje az élet jobb lehetőségeinek, magasba csapó oltártűz, amelyet meg nem látnunk nem lehet, amelynek hatása alól ki nem vonhatjuk magunkat, amely mellé le kell telepednünk és ahol fölmelegedünk, amelyet szeretünk, áldunk, amelyért imádkozunk, élünk és áldozunk is, ha kell!!!

Az anyaszentegyháznak a magasabb hivatása igaz megélésében kezdettől fogva szüksége volt próféták és apostolok, hivatásból elszegődött szolgák becsületes szolgálatára. Kétezeréves épületének málterébe apostolok, martirok, hősök, Péterek és Pálok, minden idők névtelen millióinak könnye, verejtéke, vére vegyült. És ez ma sem lehet máskép, ha más formában is!

Mélyebb, mélyebb hivatásérzést ma is a szolgák mindennapi szolgálatába, a palástosokéban és a palásttalanokéban egyaránt.

Megérzését annak, hogy a fehér misemondóing, vagy a fekete palást nem csupán nagyobb társadalmi megtiszteltetésre emlékeztető és különösebb kiváltságokra alkalmat adó külső jel, nem csupán könnyebb kenyérkereseti lehetőség, nem kényelmesebb megélhetési mód, nem megfizethető, a nap multát alig váró unott, robotos napszámos munka, nem állás, nem hivatal, — több mindennél — hivatás, lelkek szolgálatának mennyei hivatása, amely elveszti minden értékét és minden szépségét, mihelyt kenyérkérdéssé, megélhetési lehetőséggé alacsonyul csupán. A mi hivatásunk — az anyaszentegyház magasabb ideáljainak hűséges, a becsületes önmegtagadásig fokozott szolgálata, saját szivünk megjavitásán keresztül, a világ megjavitása.

Akik e hivatásérzéssel szegődtünk az anyaszentegyház szolgálatába, akik az örökkévaló egy igaz Isten nagy tényeit megláttatni

vagyunk elhíva, hogy boldoggá tegyük a nemlátókat a hitben, azoknak nem volna szabad naponként könnyen megfeledkező, profán kiszólású, hitet romboló, üreslelkű, cinikus tagadókká válnunk!

Akik a szeretet evangéliumát szóljuk, nem állhatunk s nem állhattunk volna a múltban sem egyik kezünkben evangéliummal, a másikban gyilkoló fegyverrel a gyűlölet szolgálatában. Akik a megbocsájtás krisztusi erényét magyarázzuk, nem vivhatjuk véget-érni nem akaró, megbocsájtani nem tudó, békét zavaró kicsinyes harcainkat a gyülekezetben egymás között. Akik az önmegtagadás, az eszmények önzetlen szolgálatát prédikáljuk szószékek magaslatain, tanári és tanitói katedráinkon, azoknak tudnunk kellene kinn, az élet pusztaságain is, a hivatásérzet tisztultabb magaslatain, krisztusi választ adni a kisértő csábitó szavára: „Csak az Istennek szolgálj!“

Oh mélyebb, mélyebb megérzését ma a mi nagy elhivatásunknak az anyaszentegyház szolgálatában, mert a kenyér, az egymással szembeni érvényesülések áldatlan, gyülekezeti békét is megzavaró kiméletlen harcát folytató, a magasabb eszmények szolgálatáról megfeledkező méltatlan szolgák szolgálata; a papban minden más egyebet, csak Isten szelid, alázatos, türelmes, krisztusi lekületű szolgáit nem láthatók serege ellenünk kiálthat, ha máris nem kiáltoz!

Ám nemcsak a királyi papság, mélyebb hivatásérzést a szent nép szolgálatában is! Ne jelentsen már többé az anyaszentegyház világi szolgálata sem beleszületést valamely hitformába, ne avúltruhaként könnyen változtatható, divatos hóbortnak hódoló, sekélyes vizü meggyőződést csupán, de martirjaink önzetlen áldozataival megszentelt, a magunk keserves lelki vivódásai és tusakodásai árán is megszerzett, sziklaszilárd hitet, boldog megvilágosodást! Ne legyen az csupán ünnepi és vasárnapi vallásosság, unott alkalom egyházpolitikai jogok és méltóságok időnkénti kiélésére és gyakorlására, de szüntelen mindennapi megélni akarása azoknak az unitárius hit- és életeszményeknek, amelyeket anyaszentegyházunk hitében és tanitásaiban felmutat és amelyeknek megközelitését megvárja minden gyermekétől!

Az anyaszentegyház megtisztelő kiválasztása, kölcsönzött hatalma, cime, méltósága, nem csupán öntelt, üres megérzésekre adott alkalom, széles mosolyra gerjesztő pakfong önérzet; nem magaslat, ahonnan megérzett alázat nélkül pillanatokra alábocsájtkozhatunk, nem, — mélyen átérzendő hivatás az, amely nemcsak akkor és addig viselendő, amig könnyű medáliaként megfeszitett

mellünk diszitésére szolgál, de amely épen akkor ölelendő a szivünkre, amikor kettőzött kötelességekre, megnövekedett terhekre is emlékeztet ! ! !

Az apostol szerint : „Miképpen egy testben sok tagunk van, azonképpen sokan egy test vagyunk a Krisztusban, egyenként pedig egymásnak tagjai“.

Megérzi-e ma hivatását anyaszentegyházunk drága testének minden tagja ? „Az irásmagyarázó, hogy azt a hitnek szabálya szerint teljesitse, a szolga a szolgálatban, a tanitó a tanitásban, az intő az intésben, az adakozó az adakozásban, az elöljáró a szorgalmatosságban ?“ Megérezzük-e mind társtalan voltunk egymásrautaltságában, az egymást szerető, egymást megbecsülő, az együttérező, egyetakaró, mindig csak épitő szent szándék szolgálatának nagy elhivatását ?

Érzed-e anyaszentegyházunk szive, hogy ma belőled kell áramoljon elernyedt erekbe az élet meleg árama, a felfrissitő, új életadó meleg vér ? És tudjuk-e mi erek a végeken, hogy bosszulatlan nem várhatjuk a végletekig a sziv ellen, a részek kiéheztető bibliai sztrájkját ? !

Meg kell érezned ma inkább, mint valaha, nagy elhivatásod anyaszentegyházunk szive, központja, hogy tűzhelynek kell lenned, ahol nagy idők nagy harcait nem törpe epigonok kicsinyes küzdelmei magyarázzák, ahol nem vélt sérelmek, apró megbántódások, sértett önérzetek széthúzó, külön-külön telepedett pislákoló pásztortüzei égnek, amelynél kiki a maga kicsiny világának apró leveskéit főzögeti ; de ahol összefogott lelkek tiszta szándékaiból, nagy veszedelmek idején kigyúl a lármafa, hogy a Székelykő ormáról visszavert fényére, mentésre siessen az anyaszentegyházunk minden hű fia, összedobbanjanak az unitárius szivek a Nyárád-, Nyikó- és Homoródmentén s mélyebbről szálljon a megtartásért mondott könyörgés a Maros, Küküllő s kanyargó Olt füzes partjain !

Légy tűzhely, ahonnan testvéri lelkek összerakott parazsából, múltunk közmondásos nagy erényéből, az unitárius összetartásból, magasra csapkodó lángok fároszként világitsák meg drága anyaszentegyházunk ma nagy gondoktól összekúszált szomorú útvesztőjét ; ahova nem fázósan dideregni, ahova nem elkedvetlenedni, szent szándékainkban letörni járunk ; de amely mellé boldog örömmel, a hazatért gyermek szent gyönyörűségével telepedünk le, ahol erőre kapunk, megszentelődünk, átforrásódunk, áttüzesedünk, hogy minden idegszálunk megfeszitéséig hűséggel és lángolón harcoljunk

veled, rajtad keresztül, unitárius eszményeink, négyszázéves örökségünk tökéletes biztositásáig! Oh mélyebb, erősebb hivatásérzést anyaszentegyházunk mindennemű szolgálatában!!...

Üzenet vagyok a négyszázéves unitárius múltból, a dévai martiromság számonkérése, a házsongárdi temetőkert nagy, borongó unitárius aggodalma: „Épitsétek az anyaszentegyházat!“ És ha kemény voltam a munkára szólitásban, bocsájtassék meg nekem sok, mert igen szerettem. Föl a munkára hát a legtisztább szándékkal, hozván magunkkal és felébresztvén a lelkekbe az öntudatosabb unitárius, vallásos és egyházias s a mélyebb hivatásérzést minden szolgálatban, mert ez az a sziklakő, amelyen épiteni lehet és kell és amelyen nem vehet diadalt az élet infernális harcainak pokoli ereje sem!... Ámen.

Taar Géza.

Kovácsi Antal.[1]

(Folytatás és vége.)

Tanitók, papok, tanárok anyagi helyzete. Kovácsi életének utolsó tizedében behatóan és nagy gyakorlati érzékkel foglalkozott *a tanitók, papok, tanárok anyagi helyzetének* kérdésével. Mindannyiszor felemelte szavát érdekükben. Megszégyenitőnek és lehetetlennek mondja, hogy „a tanitók a hivatali hierarchia létrájának még a szolgákénál is alsóbb fokára állittassanak".[2] És csodálja s méltányolja türelmüket, hogy kérésük még nincs a törvényhozás előtt. A következő évi jelentés ismertetésénél örömmel látja, hogy a miniszter is szerény, de tisztességes megélhetést biztositó fizetést akar adni a tanitóknak. „Én részemről nemcsak azt tartom szükségesnek, hogy a kormány a felekezeteket kényszeritse, hogy tanitóiknak akkora fizetést adjanak, mint az állam, hanem azt is, hogy az állam is emelje tanitói fizetését".[3] Szégyen tölti el a lelkét, mikor látja, hogy a néptanitók „mondhatni egyenranguak a szegődményes szolgákkal". A nyugdijtörvény nem méltányos, nem igazságos. Az állam más tisztviselőinek nyugdija az állam terhe. A tanitók, az államnak legmostohábban javadalmazott hasznos szolgái, 40 évi szolgálat alatt magok és a fenntartó intézetek, önönmaguk teremtik meg nyugdijaikat. Aztán a törvény hibás számitáson alapszik s azért a tanitó és fenntartó szükség nélkül terheltetnek.

Ezért szükséges a törvény reviziója, melynél legyen irányelv: a tanitókat teljesen felmenteni a fizetés alól, a fenntartók kevesebb befizetését fenntartani, de csak addig, mig az ügy „egyptomi bujdosása" alatt a tanitók jobb sorsa biztositva van.

Ebben a kérdésben azonban kezdetben nem ez volt az álláspontja. Mikor a 70-es évek elején a tanitók nyugdija első izben kezdette a közvéleményt foglalkoztatni s az állam által létesitendő

---

[1] Megelőző közlemények a K. M. 1930. évf. 3—6. sz.-ban.
[2] Család és Iskola, 1889.
[3] U. o. 1890.

egyetemes nyugdijintézet gondolata felvetődött, már akkor foglalkozott a kérdéssel. Tamáskodott abban, vajjon hajlandó lesz-e az állam most, mikor a népnevelés még egészen az egyházak kezében van, s az állam és egyházak közötti viszony nincs rendezve, ilyen laza viszonyra nyugdijintézetet alapitani? Másfelől elvileg sem volt barátja a kérdés állami rendezésének. Mert féltette a tanitók részéről jövő egyéni kezdeményezést és érdeklődést. Természetesebbnek találta, hogy az állam legyen csak felügyelő, patronus és segélyező.

Ugyanez a nevelő gondolat vezette a papok és felekezeti tanárok nyugdijáról való gondoskodásban is. Itt is az önmagunkon való segités elvére épit és a kevéssel való megelégedést hirdeti.[1] 1888-ban felteszi a kérdést: miként biztositsuk életünket? S azt feleli: Negyven évvel ezelőtt bajosan tudott volna rá felelni. Ma könnyen tud: Gazdálkodjunk s gyüjtsünk magunk magunknak biztositó tőkepénzt. És megmondja hogyan. Idézem szószerint, mert egyénisége megértéséhez nyujt kulcsot kezünkbe. „Magamat veszem például. 50 esztendeje, hogy pipás vagyok, még pedig u. n. elázott pipás. Most is ég szájamban egy 4 krajcáros szivar. Ha 50 évvel ezelőtt az a „becsületes“ gondolatom jött volna, hogy naponként egy szivarral kevesebbet füstöljek el, ma már 1000 fr.-tom volna belőle. E kis megtagadás nem ártott volna sem testemnek, sem lelkemnek, talán még egészségemre szolgált volna. Annyi bizonyos, hogy pipám büdös füstjével kevesebbet alkalmatlankodtam volna másoknak. Mindenkinek van valami szenvedélye. Kevesebb bort inni, soványabban élni, kevesebb cicomával élni. Ez a siker útja. Két ellenvetést hoznak fel: egyik, hogy idő előtt elhalunk; másik, hogy nehéz a jó tanácsot megtartani. Amaz nem keresztényhez illő beszéd. Ez még emberhez sem illő. Esztelenség csapástól való félelmünkben kitérni „a józan okosság által előnkbe szabott útról“. Miért hirdetjük büszkén, hogy az ember a világ ura, ha önmagának sem tud ura lenni?“

Kovácsinak egyszerű, kevéssel megelégedő, az élet reális viszonyait elfogadó, boldog, harmoniát kereső és szerető lelke szólal meg e szavakban: A „gyakorlat embere“, akit Révész Bálintban már a berlini egyetem padjaiban felismert,[2] aki nem emel elméleti légvárakat, nem ápol kielégithetetlen reményeket. Ez a józan okosság vezette őt az előtte felvetődő elméleti és gyakorlati kérdések fej-

1 Miként biztositsuk életünket? Unitárius Közlöny, 1888.
2 Unitárius Közlöny, 1891.

tegetésénél. Ez a tiszta gyakorlati látás biztosan vezeti nehéz kérdések elemzésénél is.

Ilyen volt pl. a papi fizetések ismételten tárgyalt kérdése, mely a 80-as években a *kepemegváltás* formájában élénk vita és megbeszélés tárgya volt. A kepemegváltást a hivek is, a belső emberek is sürgették. Kovácsi sajnálja, hogy a kérdés felvetődött,[1] mert az egyházi ügyek iránt való érdeklődés lanyhulását és a kötelezettségtől való szabadulás kisérletét látja benne. Hogy a nép vonakodva fizet, indokoltnak tartja. De szerencsétlennek azt a gondolatot, hogy az állam intézze azt, mert személyes kötelezettség s ezért a megváltás „az eklézsiák joga és kötelessége". De nem úgy, hogy egy-két nemzedék után a többi teljesen mentve legyen. Az egyház ügyei iránt való érdeklődés csak akkor élénk és hathatós, ha a lelkekben elevenen él az eklézsiákhoz való jog és kötelesség érzése. „Minél több kötelességet teljesitünk valamely ügy érdekében, annál inkább szivünkhöz forrik az az ügy ... Gyermekeink sem lennének talán oly kedvesek nekünk, ha felnevelésük nem járna gonddal és küzdelemmel." Minden ezzel ellenkező megoldási módot „a vallásszabadság ellen elkövetett merényletnek" tart.

Első pillantásra talán túlzásnak látszhatik e kijelentés. Közelebbről vizsgálva, megtaláljuk magyarázatát. Kovácsi az 1848. évi 20. t.-cikket nevezetes vivmánynak mondja, de rögtön megállapitja azt „a fonákságát", amit az események rohamában sem alkotó, sem a nemzet nem vettek észre, hogy a törvény biztositja az egyházak függetlenségét, de ugyanakkor az egyház szolgáit s ezzel magukat az egyházakat „az állam zsoldjába fogadja", mikor rendeli, hogy az egyház szükségeit és szolgáit az állam fizesse. Igy „általánositja azt a szerencsétlen kapcsot, mely a róm. katholikus egyházat egészen, a protestáns egyházakat részben, az államhoz csatolta, mindkét félnek hátrányára s a vallás függetlensége eszméjének ellenére."[2]

Amit 1871-ben kifejtett, ahoz hű maradott élete végéig. Ha mai távlatból akarjuk megitélni nézetét, lehetetlen lényegben igazat nem adni neki. Országos áramlat volt ez akkor. Nagy volt az egyházak szüksége, nagy a szegénység. Minden anyagi erő forrása az állam. Nekünk, kicsi egyháznak, nehéz lett volna az általános áramlattal szembe szállni. Mert a szükségletek napról-napra növekedtek, a haladó kor is mindég több követelménnyel állott elé. Igy

[1] Unitárius Közlöny, 1888, 134, 219. 1889, 27, 111.
[2] Mikó Lőrinc életrajza. Keresztény Magvető, 1871.

fejlődött ki az a gondolkodás, amely minden segitséget az államtól várt. S ahogy ez a gondolkodás tért foglalt, olyan arányban kezdtek a lelkek elhidegülni az egyháztól. Maga az egyház vezetősége is úszott az árral s nem vette észre, hogy lassan, de biztosan, veszti el hatalmát a lelkek felett. Igy történt, hogy az egyház hovatovább egy kövesedni kezdő, merev, élettelen szerv lett, amely egyéni lelki életet teremteni nem tud, csupán a külső keret összetartó kapcsait tartja kezében. Kovácsinak nem volt igaza abban, hogy az állam és egyházak közötti ama viszony szabályozásában a vallásszabadság elleni merényletet, a vallás függetlenségének veszélyeztetését látta. Talán nem is épen ezt akarta mondani. De abban feltétlenül igaza volt, mert pszichologiai sejtelme ösztönszerüen biztosan vezette, hogy saját ügyeinkkel való odaadó törekvés és lelkes fáradozás nélkül a lelkekben az egyház s ami sokkal vészesebb: a vallás iránti közöny lesz úrrá. Egyházunk háború előtti 30—40 évének története bizonyiték erre.

Sürgette a belső emberi nyugdijintézet létesitését s 1888-ban bizonyos megelégedéssel mutat rá, hogy még 14 évvel azelőtt nyugalomba ment papjaink s utódaik kepéjük $^{1}/_{3}$-ával nyomorogtak, most már szerény, de biztos nyugdijat élvezhetnek anélkül, hogy az intézet érezhető terhet rótt volna valakire. Örvend azon, hogy az eklézsiáknak tőkéjük van, de helytelennek tartja, hogy a tagok kölcsön veszik, mert a felhajtás ellenségeskedést szül. Ez a rendszer és kezelés mind az eklézsiákra, mind az egyesekre teher s nemcsak vagyonilag hat zavarólag, hanem erkölcsileg is, „mert az, ami egykor, mint felvett kölcsön, jó segitség volt, most, mint állandó teher, folytonosan bántja“. A kölcsön-magtárak kezelése is veszedelmes volt: „a jó cél megrontása“, mert a hivek eladósodását segitette elő.[1] A Képviselő Tanács, hiveinknek és a belső embereknek sürgetésére, helyesen szabályozta a magtárak szervezését és kezelését, de az élet az elvi elgondolásoktól eltérően alakitotta ki a valóságot.[2]

A tanitók egyetemes nyugdijintézetének állami létesitése a 70-es évek elején vetődött fel. Kételyei vannak a dolog iránt. A népoktatás csak a törvényben van az állam kezén, a valóságban a felekezetekében. Azért kételkedik, vajjon jó-e ezt az ügyet kizárólag az állam kezében összpontositani, mert attól tart, hogy az

---

1 Keresztény Magvető, 1876.
2 Kepemegváltás. Unitárius Közlöny, 1888. 134., 219., 1889. 27., 111. l.

egyéni törekvést és buzgóságot lankasztani fogja s végül egészen elfojtani. Jobban szeretné hát, ha már nem vette kezébe a köznevelés ügyét, hogy az állam legyen csak felügyelő és patrónus és segitse azokat, akik a népiskolákat tartják, hogy tanitóikról gondoskodhassanak.[1]

Mikor később a nyugdijtörvény létesült, bátran megállapitja, hogy nemcsak hogy nem méltányos, hanem még igazságtalan is, mert a többi összes állami tisztviselők nyugdija az állam terhe s a tanitóknak, mint az állam legmostohábban javadalmazott hasznos szolgáinak 40 évi szolgálat alatt maguknak és a fenntartó intézeteiknek kell megteremteniök nyugdijukat. A törvény hibás számitáson alapszik. A fenntartók és tanitók szükség nélkül terheltetnek. Ez idézte fel a revizió gondolatát. A teendő? A tanitókat teljesen felmenteni a fizetés alól, a fenntartói fizetéseket apasztani.

Kovácsit lelke mélyéig bántja a tanitói állás lebecsülése. Ebben hibás a közvélemény is, a kormány is. A kormány azért, mert a tanitókat az állami szolgálat létrájának legalsó fokára állitja, „mondhatni, egyenrangúaknak a szegődményes szolgákkal“. A közvélemény azért, mert az után a hivatalos fokozás után indulva, a tanitót olyan félszeg helyzetű lénynek tekinti, aki középen van valahol a nép és a mivelt osztály között, de egyikhez sem tartozik. Hozzá tehette volna: hibásak ebben maguk a tanitók is, akik életükkel gyakrabban adtak okot e felfogás kialakitására, mint kellett volna. Helyesebben értékel a régi felekezeti felfogás, mely a pap és „az iskolamester“ hivatásbeli előkészületét azonosnak állitván meg s a tanitói állomást első lépésnek tartván a papságra, sokban hozzájárult ahoz, hogy a régi iskolamesteri állás nem ritkán közbecsülés tárgya volt s a népnevelés emelésére nem csekély befolyással volt. Igy magyarázza ama „bámulatos jelenséget“, hogy habár Mikó Lőrinc édes atyja képzettségénél fogva a papságra is igényt tarthatott, mégis mindvégig megmaradt bölöni iskolamesternek s „nem egy püspökünk volt, aki a néptanitói állomásról a püspökségig emelkedett“.

Nem szóltunk róla, mint tanárról, mint a kolozsvári jótékony Nőegylet titkáráról, mint az E. K. Tanács közigazgatásügyi előadójáról s végül, mint — emberről.

Élénken élnek lelkemben azok az emlékképek, melyek a serdülő kor derüs diákéveiben lelkembe vésődtek. Ma is előttem áll

[1] Keresztény Magvető, 1872.

az ő állandóan mosolygó, jóságos képe. A Kereszturról jött diák szorongó érzések között ment az első órákra. Mi a sorban a kolozsváriak és a tordaiak után kerültünk. Hallottunk már egyet-mást a tanárokról. Róla is, hogy nála nem kell künn tanulni. Azt is tudtuk, hogy az első óra a kereszturiak megexaminálása lesz. Belép az osztályba s rám mutat botjával: Na, olvasd, fiam! Sallustius Bellum Jugurthinuma volt a pensum. A „drukk" szoritja a torkomat, de az olvasás elég jól megy. Mosolygó arca, bátoritó gesztusai lelket öntenek belém. Megtalálódik a verbum regens is, sőt kifejtjük a latin körmondatok értelmét is. A jég megtört. A félelem szorongó érzése örökre elmult.

Kovácsi a tanulótól nem kivánt sokat s amit átadott, azt a tanuló saját tevékenységével sajátittatta el. Napról-napra ritkuló tanitványai mesés dolgokat beszélhetnének el jóságáról,[1] mellyel a szegény tanulókat gyámolitotta. Soha senki sem fordult hozzá úgy, hogy ne segitette és gyámolitotta volna. Legjobban jellemzi őt e tekintetben az, hogy ő az egész kollégiumi ifjuságnak „Kovácsi bácsi"-ja volt.

Ez az egész lényét elárasztó jóság vezette őt a Nőegylet titkári állásába is. Ennek az állásnak ő nem a rubrikás adminisztrálással, hanem közvetlenségével, szerető szivével, embertársain mindig segitni akaró jóságával adott fényt és melegséget. A diáki társadalom közvéleményének becéző értékelése elterjedt a város társadalmának szélesebb köreibe is. És ott is általános szeretet, tisztelet és nagyrabecsülés vette körül. Az emberekkel való érintkezése közvetlen volt, feszesség nélküli és soha senkivel szemben nem éreztette magasabb társadalmi állását. Demokratikus életfelfogását a gyakorlati élet minden viszonyában nemcsak elvileg hirdette, hanem gyakorolta is. A magasabb körökbe míveltségét és szellemiségét viszi, az alsóbbakba jóindulatát s mindkettőbe azt az áldott kedves természetet, amely neki oly szerencsés, boldog sajátja volt.[2]

Hogy mi volt Kovácsinak, mint közigazgatási jegyzőnek, a jelentősége, azt legjobban láthatjuk a püspöknek az E. K. Tanács ülésében halálát bejelentő szavaiból. Miután a tagoknak boldog újévet kiván, igy folytatja: „A legmélyebb sajnálatomra azonban,

---

1 Unitárius Közlöny, 1892.

2 Péterfi Dénes: Kovácsi Antal (1820 február 18—1892 január 6). Keresztény Magvető, 1893.

ezuttal nem üdvözölhetem azzal a vidámsággal, mely ez alkalomhoz illenék, mert nem látom közöttünk azt, ki ez asztalnál épen velem szemben szokott ülni s üdvözletemet az E. K. Tanács nevében nemcsak elfogadta, hanem azt mindannyiszor hasonló melegséggel viszonozta is. Kovácsi Antal tanár és egyházi közigazgatási jegyző afia e hó 6-án, mindnyájunk őszinte fájdalmára s mondhatni, váratlanul elhunyt.

Nem tartom szükségesnek e helyen, de nem is tudnék méltó szavakat találni hozzá, hogy e halál által vallásközönségünket általában, legközelebbről pedig E. K. Tanácsunkat ért veszteséget kifejezzem. Mélyen érezzük azt mindnyájan. Hiszen mindnyájan úgy ismertük az elhunytat, mint *egyházunknak egyik leghivatottabb s ügybuzgalomban példányszerű tagját. Évtizedek óta diszitette ő értelmi fényével, irodalmi nevével a főiskolánknál általa elfoglalt tanári széket,* tevékeny részt vett ő kezdettől fogva egyházi ügyeink intézésében s ami legközelebbről az utóbbi 15 év alatt, püspökségem óta, általa viselt jegyzői tisztet illeti, *ez idő szerint valóban alig kipótolható.* E tanácsterem volt, mondhatni, az ő otthona, lakhelye, itt élt, gondolkodott és dolgozott szünetlenül, nem ismerve lankadást, csaknem az utolsó óráig. Hiszen csak legutolsó gyűlésünkbe nem jöhetett el, csak egy jegyzőkönyvét nem írhatta meg maga életében."[1]

A fájdalom első pillanatában mondott e szavak jól érzékeltetik a nagy veszteséget és Kovácsi irodalmi érdemeit, melyekkel fényt vetitett a főiskolára. Péterfi pedig szellemiségének adja kifejező rajzát, mikor azt mondja, hogy Kovácsi nem a törvényektől várja az üdvöt, hanem az emberek erkölcsi érzelmétől és felelősségétől s épen ezért „sok inditvány-özönt ver vissza", sok „felesleges kezdemény-hullámot állit meg". Mint előadó, könnyen bogozza ki a legkuszáltabb ügyet is. Rokon- és ellenszenv ki-kicsillannak néha szavaiból, de általában tárgyiasság vezérli.[2]

Szellemének egész életére kiáradó s minden működését meghatározó jellemvonása: a humánizmus abban az értelemben, amint a 18. sz. eszmeáramlatában kialakult, amint Herder pathetikus fogalmazásában kifejezést nyert. Nemcsak azt teszi ez, hogy a humánizmus és reálizmus harcában az előbbinek rendithetetlen hive, hanem azt is és főkép azt, hogy a 19. században mindjobban előre-

[1] E. K. Tanács jegyzőkönyve, 1892 január 11-én.
[2] Keresztény Magvető, 1893.

törő s a lelkeket lenyűgöző nemzeti eszme kizárólagossága soha az ő lelkén uralmat nem vett. Végig megmaradt ő a nemzeti gondolatnak amaz erdélyi megfogalmazása mellett, amely a három nemzet és négy vallás által adott tagoltságot nem átmeneti rossznak, hanem végleges adottságnak tekintette. Mikor az 1883. évi középiskolai törvényjavaslatot birálja, ezért mondja a régi erdélyi törvényeket olyanoknak, melyeknek alapján helyesebb volna az iskolaügyet rendezni. 1873-ban nevelésügyi bizottságunk kifejezetten hangsulyozza, hogy nem az erőszakos magyarositástól várja nyelvünk terjedését és nem akarnak alkalmat adni indokolt visszatetszésre, nemzetiségi jogosult visszahatásra. A magyar tanitásnyelvű elemi iskolák szaporodásának nem nemzetiségi szempontból örvend, hanem humánus szempontból, mert a haza minden polgárának módot kell nyujtani, hogy az államnyelv elsajátitása által boldogulhasson. És hangsulyozva emeli ki még 1889-ben is, hogy nem botránkozik meg, hogy még mindig 5145 nem magyarajkú iskola van az országban. Ezért mondja az 1879. évi törvényt, amely rendeli, hogy minden népiskolában tanittassék a magyar nyelv, „ép oly lehetetlen, mint felesleges“ törvénynek. A nem magyar tanitók részére rendezett tanfolyamokat „költséges kisérleteknek“ mondja, melyeknek semmi haszna, „mert csekély értékű tényező“, hogy ki milyen nyelven tanul, vagy imádkozik, vagy végzi dolgait. A tulzó nácionalista eszmeáramlatot, ami a kiegyezés után mindjobban úrrá lett a lelkeken, sohasem helyeselte s az emberben nem a magyart, románt, vagy szászt nézte, hanem az embert. A humánum gondolata vezeti, mikor a felekezetieskedés ellen harcol, mert az embereket elfogult, gyülölködő csoportokba osztja.

Másik vonása jellemének az a nemes értelemben vett demokrátizmus, amely minden irásán s egész lényén elömlik. A világ s a társadalmi élet külső diszeire, az állás külső fényére és csillogására nem ad semmit. Nála lelki értékek esnek mérlegbe. Minduntalan korholja az esztelen fényüzést és a magyar társadalom arisztokrata gondolkodását, amely többre becsüli a tintáskörmöt az enyves és csirizes kezeknél.

Az egész magyar társadalom komoly figyelmét és megszivlelését érdemli az, amit a humánizmus és reálizmus kérdésében mond. Óhajtja, hogy ez a harc soha be ne fejeződjék; de iskolázásunk múltjában hibának mondja közművelődési politikánk egyoldaluan humánus irányát, ami a lelkeket egy irányban vezette a tudás és hivatalnoki pályák felé. „Nemzeti jellemünk“ hozta ezt

magával. Mi mindig politikus és jogász nemzet voltunk. S a reál-iskolák, „e fényüzési cikkek“ sürgetését is azért tartja hibának, mert ezek is elvonják a munkás kezeket a kereskedelemtől és ipartól. „Életnézetünkben arisztokraták vagyunk“. Ostoba és rövidlátó az életről és társadalmi osztályokról való felfogásunk. Kielégithetetlen vágyakat és kivánságokat ébresztünk az ifjúságban, melyek ha nem valósulnak, csak meghasonlást szülnek a lelkekben. A tintáskörmöt tisztességesebb dolognak tartjuk az enyves, csirizes és festékes körömnél.[1]

Ha igazak voltak ezek a keserü szavak ezelött több mint egy félszázaddal egy öntudatra ébredt nagy nemzeti élet munkára gyürközésének első lendületes éveiben, mennyivel igazabbak ma, egy nagy államjogi változás tizesztendős keservei és fájdalmas élményei és tapasztalatai után. Kovácsit a szó valódi értelmében vett ez a nemes demokrátizmus jellemzi nemcsak irodalmi és tudományos működésében, hanem magánéletében is. Nem helyesli a korszellem amaz irányát, amely palotaszerü iskolai épületeket és fényes berendezéseket kiván. Iskolánk „a szülői otthonhoz képest palota“ tanulóink legnagyobb részének s mégis mi magunk is támogatjuk ezt az irányt, mondja élete utolsó évében, mikor már bizonyos volt, hogy a régi iskola helyett újat kell épiteni. Ne szoktassuk nagy igényekhez tanulóinkat, akik nagyobbára szegény emberek, „mindenik megannyi selfmade jelölt“.[2]

Kovácsi közéleti pályája két nagy tanulságot nyújt. Egyik az, hogy az erdélyi szellemiség, melyről az utolsó tiz év alatt annyi szó esett, nem üres szó, nem tartalomnélküli hang, hanem az erdélyi léleknek sajátos vonása, melyet Erdély néprajzi helyzete s történelmi sorsfordulatai alakitottak ki a maga sajátos formájára. Ez erdélyi szellemhez bünhödés nélkül nem lehetünk hütelenek. A másik az, hogy amikor erdélyi magyar népünk kulturális és erkölcsi nevelését szolgáljuk, jó tanácsokért és útmutatásokért hozzáfordulhatunk és hálás lélekkel kell elismernünk, hogy mindig csak lelki gazdagodással távozunk tőle.

Áldott legyen a Gondviselés, hogy adta nekünk intézetünknek ezt a jó és nemes lelket, ezt az emelkedett szellemet, melyből csupa fény, meleg és szeretet áradott azokra, akiket jó sorsuk közelébe vezetett.

Dr. Gál Kelemen.

---

[1] Reálizmus és humanizmus. Keresztény Magvető, 1872.

[2] Tanárbeiktató beszédje. Keresztény Magvető, 1891. 337—341. l.

Eliot W. Károly.

Amerika nagy férfiáról, az unitáriusok büszkeségéről, a Harvard-egyetem újrateremtőjéről: Eliot Károlyról két kötetes nagy életrajz jelent meg Bostonban. Az új időszak életrajzai között egyik legkiválóbb mű. A *Christian Register* ismertetéséből átvesszük belőle a ránk nézve érdekes részleteket.

Éppen olyan életrajz, amilyet nagy emberekről várni lehet. Egy kivételes férfi hű portréja.

Eliotot 35 éves korában választották az akkor kis Harvard egyetem rektorává. Óriás feladatok vártak rá és ő egymagában megvalósitotta. Az ő érdeme, hogy az akkor középszerű intézetből a mai hatalmas egyetem lett. A legnagyobb elismerésre méltó cselekedet. Vatóságos csoda, amit annak köszönhetett, hogy hatalmas elgondolásai mellett az egész egyetem ifjuságát keze alatt tartotta és belőlük rekrutálta az egyetem későbbi pátronusait. Egyben rendkivül nagylelkű, egyenes gondolkozású ember volt. 1869-től—1909-ig volt az egyetem rektora, vezérszelleme és mindene. 93 éves korában hunyt el s egész élete folyamán szünetlenül haladó, jellemben és fölfogásban erősödő volt. A korral haladó, mint a mi Brassaink.

Eliot olyan volt, mint némely gyümölcsfa, melynek legizletesebb termései a felső ágak hegyefelé találhatók.

Miután az egyetemtől megvált, erejét és nagyszerű gondolatait az egész Egyesült-Államoknak termelte. Amerika „grandold man“ megtisztelő cimét élvezte 93 éves koráig, 1927-ig. Nem is annyira az ember szerepelt a hatalmas országban, hanem a neve körül kialakult erkölcsi erő, mely magával vitte a magas értelmi, tisztult felfogás mellett, a jóirányú demokráciát és az erkölcsi integritást. Azok, akik az Amerikai Unitárius Társulat közgyülésén hallották a 90-en tullevő embert, a trombita harsonájának zengését érezték és megteltek tiszta optimizmussal az unitárius hit jövője iránt, amire alkalmasabb idő soha sem kinálkozott.

Nem is gondolkozhatott másképpen, akinek egész élete a vallás tiszta forrásvizéből táplálkozott. Ő mindig öntudatos hivő

volt. Az ő hite épp oly mély volt, amilyen életszükséglet. A mi szabadelvű vallásunknak ő volt a tiszta megtestesitője.

A két nagy amerikai unitárius, Taft és Eliot, hosszú évek folyása alatt illusztrálták, milyen lehet a szabadelvűen hivő és cselekvő világi férfi.

Hosszú élete folyásán mindig egy helyen ült s gyermekségétől kezdve mindig ott ült Eliot Károly a Kings Chapelben, a családi székben s remekül mutatta meg, milyen hatással van a liberális hit az ember életére. Hitének két sarkpontja volt: hitt egy jó Istenben, akiben „vagyunk, élünk és mozgunk“ és kötelességtudása ebből táplálkozott s a másik nagy unitárius Hale Edvard életszabályát követte: „nézz föl és ne le, nézz előre és ne hátra s fogj kezet.“ Ő is, mint Brassai, élete vége felé irta meg a jövő vallását: azt a vallást, amelyet élt s amely évei szerint növekedett és erősödött benne.

Életrajz irója (Henry James) a két hatalmas kötetben tényadatokkal szolgáltat bizonyságot az unitárius kereszténységről, mint élő és tevékeny hitről.

A könyv telve van inspirációval és azt sugározza szét egy nagy amerikairól.

Eliot Károly képe fiával az Amerikai Unitárius Társulatnak 26 éven át elnökével: Sámuellel együtt disze egyházunk elnöki szobájának. *b.*

Egy korszak végén.

Kis gimnázista korom óta az a, kissé talán tuldogmátikusan hangzó, meggyőződés fogamzott meg bennem, hogy a kultúra százados lépteivel követi a napot. Melyik a legrégibb kultúra? Mondjuk, a kinai. Utána Mezopotámia vezet, majd Egyiptom s az előrerohanó századok Görögországon át viszik magukkal tovább a kultúrát Róma felé, Nyugateurópa újkora felé, el egészen a világháborúig. 1918 után Amerika veszi át a kultúra zászlaját, lehet, hogy csak azért, mert a világháború egyetlen győztes állama s mert a világ aranykészletének nagyobbik része ott halmozódott össze, ám lehet viszont, hogy azért is, mert fiatalabb és tetterősebb az Újvilág, mint ez a mi határproblémákon marakodó, vénhedt Európánk. Tény azonban, hogy az utolsó tízesztendő alatt tudomány és művészet, vallás és filozófia igazi otthonra, pártolásra és segitségre leginkább odaát, az Atlanti túlsó oldalán talált. Ám a kultúrának ez a keletről nyugatra való vándorlása ott megszakadt. Amerikában egy korszak lezárulásáról beszélnek s ezzel elárulják már azt, hogy ezt a mi kultúránkat *ők és így* nem tudják tovább vinni. Tíz esztendeig vitték a zászlót, elég rövid ideig, ha meggondoljuk, hogy a vén Európa kétezer évig birta lobogtatni. Csakhogy másképen lobogott az Európában, mint Amerikában. Odaát a gépcivilizáció stádiumába lépett a régi szellemi kultúra s elméleti, l'art pour l'art lelkesedések helyett az utilizmus rabszolgájává vált. Lehet, hogy nem azért, mert Amerikában volt, hanem, mert ez a háború utáni ideológia. Ezt a tíz esztendőt ugyanis mindenekelőtt az a nagy kiábrándulás jellemezte, amely a „to make the world safe for democracy" (a világot megmenteni a demokrácia számára) jelmondatával harcba induló tömegeket a „Vae Victis" (Jaj a legyőzötteknek!) kiáltásakor elfogta. Az is lehet, hogy ez a kiábrándulás még akkor kezdődött, amikor az „Isten képmására teremtett" ember a lövészárkok torz tükreiben felfedezte a barlanglakó ősöknél is vérengzőbb állattá „kulturálódott" homo sapienst. Bárhol lett légyen is azonban ennek a kiábrándulásnak a forrása, a háború után megszüle-

tett az új cinizmus, amely a halhatatlansággal és szabad akarattal rendelkező ember helyében nem látott már egyebet, mint biológiai mechánizmusokat, romántikus szerelmek helyett sexuális ösztönöket, hit és meggyőződés helyett pedig kételkedést és útszéli filozófiákat hirdetett. Az amerikai folyóiratok, amelyek rendesen témákat keresnek írók helyett, kiírták tábláikra koruk igényeit: „Wanted: debunking biographies“ (Leleplező életrajzokat akarunk).

Második jellegzetessége ennek az elmult tíz esztendőnek az elfogultság és bigottság pálfordulása a tudomány felé. Most nem a hit tárgyai, a szellem igazságai növeltek kritika nélküli partizánokat, hanem újabb és újabb tudományos, vagy legalább is annak látszó elméletek találtak elvakult követőkre. Régebben a papok mondották: Isten szava ezt és ezt mondja! — ma áltudósok prédikálják nagyképüen: A tudomány kétséget kizárólag megállapitotta... s az új bigottak esküdtek a tudományra anélkül, hogy fogalmuk lett volna az egésznek bár csak lényegéről is.

Harmadik jellemző sajátsága volt ennek az Amerikában ápolt kultúrának a laissez-faire elve a politika és az üzlet között. Az volt a jó politikus, akit befolyásolni tudtak az üzletemberek, aki minél kevesebbet avatkozott bele a mindennapi életbe, mely kilencvenkilenc százalékban üzleti téren folyt le. A meggazdagodás volt az élet célja s a huszadik század Utópiája az az állam-álom lett, amelyben minden börzeipar legalább tiz pontot emelkedett naponként.

E három jellegzetesség mellett maga a kultúra elsikkadt valahol. Külsőleges mázzá lett, amely a „szabad verseny“ győzteseinek diadalkocsiján csillogott talán, de bent a szivben megfeketedett volna. Ezért aztán nem is engedték azt oda.

Ámde egyszer csak kezdték észrevenni, hogy a nagy rohanásban elmarad mögöttük az egész kultúra s hogy ők, ha tovább szaladnak, ma-holnap meztelenül maradnak a világ ámuló szemei előtt. Hogyan vették ezt észre? Mindenekelőtt a Magazinok és Quarterly-k (kritikai és szépirodalmi folyóiratok) szerkesztői kezdették törni a fejüket azon, hogy lapjaikat napról-napra mind kevesebben olvassák. Mi lehet ennek az oka? Azután jött Lindbergh bravuros teljesitménye, amely egyszerre lábaihoz fektette a tömeget. Még pedig nem úgy, amint azt a felületes szemlélő elgondolná, nem azért vált Lindbergh nemzeti hőssé, mert a mechánika diadalmaskodott a természeten, hanem azért, mert az ember, a hős, legyőzte az emberek kiábrándulását. Minden lépését, minden szavát jegyezték Lindberghnek s ezek a lépések, ezek a szavak tették őt nemzeti hőssé, ter-

mészetesen, csodálatos eredménye után. Még magasabbra hágott az emberek „kiábrándulása a kiábrándulásból“ a Ramsay MacDonald amerikai látogatása alkalmával. Most már akartak hinni az emberek s mert Ramsay MacDonald ideálizmusa oly homlokegyenesen ellenkezett a Coolidge-féle beamter-cinizmussal, lábai elé rakták szeretetüket. Coolidge után csak olyan elnök következhetett, aki a passzivitás helyett az aktivitást képviseli s ezért nem jelöltette magát Coolidge és ezért jött utána Hoover. Amerika közvéleménye kezdett dollár-valuták helyett ideálok értékeiben számitani s ez volt az első jel, hogy a háború utáni korszak vége felé jár.

Néhány hét alatt elkövetkezett az a nagy tőzsdei összeomlás, amelyet ma igy emlegetnek: a Pánik! Az emberek megtanulták belőle, hogy amilyen gyorsan meg lehet gazdagodni, ép oly gyorsan le is lehet szegényedni, ha nem gyorsabban. E tanulság mellett azonban még sokkal nagyobb dolog is történt: az egész ország közvéleménye várakozó arccal fordult a Fehér Ház felé s amikor Hoover tanácskozásra hivta össze az ország gazdasági szakértőit, sehol sem hallatszott a sokat emlegetett elv: „Minél kevesebb kormánybeavatkozást az üzletbe“. Az üzlet mindenhatósága helyett most már hajlandók voltak a nép parlamentbe küldött képviselői számára is engedni valami befolyást, ami azt jelentette, hogy a trösztök és iparmágnások uralma és érdekei helyett ismét elkövetkezik a demokrácia, a többség akaratának figyelembe vétele. A „többség“ pedig éhes gyomra mellett üres szivét is felszokta panaszolni s legalább is olyan mértékben követeli a szellemi „circenses“-t, mint a mindennapi „panem“-et.

Walter Lippmann, a „Preface to Morals“ cimű könyvében a kritika élénk helyeslése közben rámutat még néhány jelenségre, amelyek azt látszanak bizonyitani, hogy a háború utáni korszak vége felé közeledik. Ilyen az a nagy érdeklődés, amely az úgynevezett „új humanizmus“ (unitáriusok között megkezdett filozófiai vallás) iránt megnyilatkozik. A máteriálista cinizmusból nem lehetett egyszerre fejest ugrani a theizmus hitébe, ezért volt szükséges az új humánizmus, amely a vallásos megoldások után szomjazó ember lelkét tovább vezesse a hit felé. Hasonlóképen a természettudományok iránti érdeklődés lanyhulása és a lélektani kutatások iránt hirtelen fellobbanó érdeklődés azt az útat jelzik, amely a máteriálizmustól (anyagelvüségtől) a spirituálizmus (szellemi élet) felé vezet. Tömegjelenség mind a kettő, de épen azért oly jellemző. Épen, mint a kurta szoknya alkonya és a hosszú szoknya hajnala.

A kurta szoknya pajtásságot jelentett, hétköznapiasságot, a hosszú szoknya viszont a romántika újjászületését, a női szemérem felébredését s ennek következtében felfedezésre vágyó rejtőzését a túlszabad fiússág helyett.

És most Amerika gondolkozói, szerkesztők és irodalom-politikusok, megdöbbenve kezdik csóválgatni a fejüket. Tényleg, a háború utáni korszak, a kultúrának amerikai kézben való hordozása, vége felé jár. Eddig ők diktáltak a világnak, mert a háború utáni kultúrát a maga sajátosságaival ők táplálták. Tőzsde, ipar, mozi, bubi frizura, rövid szoknya és rágó gummi. Igen, ezeket tudták adni. De mit adjanak az új ideológiák után vágyakozó emberiségnek? Az ők repertoárjaikban nincs kellék a hosszú szoknyák romántikus hölgyei, a hősimádó tömegek és az ideálisabb világpolitikát űző diplomaták számára. Vagy vannak? E körül folyik most a vitatkozás. Vajjon csak azért vezetett Amerika az utolsó tiz év alatt, mert ezek a kellékek kellettek az emberiségnek, vagy pedig azért adták ők ezeket, mert ilyenekre vágyott a világ és mást is tudnának adni? Vannak, akik azt vitatják, hogy Emerson, Longfellow és Poe Edgar képviselik Amerikát és nem a háború utáni könnyű fajsulyú folyóiratok. Viszont olyanok is akadnak, akiknek a szemében azok a fenti lánglelkek Európát képviselték Amerikában s meghaltak, amint Amerika felállitotta irodalmi téren is a bevándorlási kvótát.

Mindez vitatható. Egy azonban valószinünek látszik. És ez az, hogy a világháború kiábrándulásaiból, pénzéhségéből, anyagiasságából és frivolságaiból született tizéves korszak vége felé jár s egy hivőbb, szellemibb, romántikusabb s tehát eszményibb korszak eljövetelének pirkadása látszik az égen. Melyik nép fogja elhozni ezt az új kultúrát a világnak? Amerika? Vagy tovább folytatódik a kultúra vándorlása a nap után s nyugat felé, Ázsia népeihez költözik? Akkor visszaért oda, ahonnan elindult. Csupán néhány ezer esztendőt vett igénybe ez a körforgás, de ez a néhány ezer esztendő az egész emberi történelem. Most aztán vitatkozhatunk majd, hogy vajjon elölről kezdődik-e minden, vagy pedig folytatódik a földi trágédia spirális alakban felfelé egy tengely körül. A világ nagy vallásai mind keleten születtek, de a reális gondolkozású nyugaton átvándorolva, kultúrává váltak. Hátha most ezt a kultúrává rácionálizált vallásos szellemet újra megtölti miszticizmussal, metafizikával és hittel a — Kelet? Az örök körforgás az örök fejlődés pályája. Meggyőződésünk szerint azonban ez a körforgás spirálisan

halad felfelé — a tökéletesedés felé. Kultúra és vallás, össze-összefolyó, egymásban elvegyülő és még harcaikban is testvéri alapon álló szellemi ikrek. Egyik a másikat tőkéletesiti. Akárhogyan álljon is a jelen és bármit jövendől is a múlt, egy dolog bizonyos: egy korszak végének kezdetén állunk. Videant consules et profetae plebis!

Sz. I. S.

Gróf Horváth-Tholdy Rudolf.
1870—1931.

Abból a főúri családból származik, amelyik nemcsak megmaradt unitárius hitében, hanem az évszázadok során mindig szellemi és anyagi javainak gazdag áldozatát tette az egyház oltárára.

A Horváth-család ősi fészkében, Széplakon született, katonai pályára lépett, melytől azonban korán megvált. Fiatal korában kiváló sportember, messzehires úrlovas, később kiváló „minta"-gazda a szó valódi értelmében, de mindig és mindenütt meleg szivéről, nemes jelleméről és gondolkodásáról közismert férfi.

Modorában volt valami lebilincselően kedvesség és közvetlenség, nemes egyszerűség és szinte visszahuzódó szerénység, ami nagyon emlékeztetett boldogult nagy főgondnokunkra, Br. P. Horváth Kálmánra. Sziv ember volt ő is, a „szivnek elrejtett embere". A közélet küzdő porondjait lehetőleg elkerülte, de ha látta, hogy szükség van reá, sietett az áldozattal. Felejthetetlen az a főtanácsi közebéd, amikor az egyházi alkalmazottak önkéntes adójának bejelentésekor ő is megkérte a mellette ülő urat, hogy jelentsen be nevében 50.000 leu adományt egyházi adó fejében. A Dávid Ferenc Egyletnek három évig volt elnöke, de részben a nagy távolság, részben kezdődő betegeskedése gátolták az egyesületi életben való aktiv részvételben. De azért itt volt nemes szivével és évenkint megújuló áldozataival.

Az egész környék, ahol lakott, szerette, nemcsak a rangjabeliek, hanem a nép, aki körülvette. Megérezték benne a meleg lelkű, a nagy szivű embert faj- és felekezeti különbség nélkül.

Temetése január 26.-án délután folyt le a marosnémetii kastélyban, a környékbeli intelligencia és a nép nagy részvéte mellett.

Legyen áldott emlékezete.

Az Unitárius Irodalmi Társaság köréből.

I.

Közgyülés.

Az Unitárius Irodalmi Társaság 1930. december 13-án tartotta meg mult évi rendes közgyülését, mellyel egyuttal tizedik évi müködését befejezte. A közgyülésen úgy a helyi, mint vidéki tagok nagy számban vettek részt. Dr. Ferenczy Géza főgondnok, a társaság elnöke megnyitó beszédében a mai időkben kevésbé méltatott János Zsigmond szellemét idézte elementáris erővel s beszéde végén 12.000 leut ajánlott fel a nagy fejedelem életrajzának méltó megiratására. A közgyülés tagjai mély megilletődéssel hallgatták a kegyeletes megemlékezést s hálás lelkesedéssel fogadták a főgondnok-elnök áldozatkészségének ujabb tanubizonyságát, Veres Béla inditványára pedig a beszédet jegyzőkönyvileg is megörökitik. Ezután S. Nagy László főtitkár terjesztette elő a társaság mult évi működésének ismertetését. Előterjesztésében részletesen ismertette úgy a társaság adminisztrációs tevékenységét, mint a tagok irodalmi működését s az unitárius sajtó munkáját. A közgyülés köszönettel vette tudomásul Vári Albert alelnöknek a Keresztény Magvetőről tett jelentését, valamint Hadházy Sándor főpénztáros betegsége folytán a helyette előterjesztett pénztári jelentést és 1931. évi költségvetést, külön jegyzőkönyvi köszönetet szavazva Vári Albert alelnöknek azért a lelkiismeretes és odaadó munkáért, amellyel a Keresztény Magvetőt szerkesztette s Hadházy Sándornak a pénztár kezeléseért. Dr. Ferenczy Géza elnök javaslatára a közgyülés elhatározta, hogy minden hátralékos előfizetőt külön levélben is fel fognak szólitani fizetési kötelezettségük teljesitésére s akik erre sem fognak reagálni, azoknak beszüntetik a lap további küldését, valamint gondoskodni fognak a tartozás behajtásáról. Ezután ismételten S. Nagy László főtitkár tett jelentést a mult évben kitüzött pályázat eredményéről, valamint a kiküldött birálók előterjesztéséről, melynek alapján a Társaság 1500 leu tiszteletdijjal tüntette ki a „Pünkösti

harangszó" cimű festményt, festője Dóczyné Berde Amál, az irodalmi művekre kitüzött pályadijat azonban nem adta ki, hanem új pályázat kitűzését határozta el. A közgyülés dr. Ferenczy Géza elnök zárószavaival ért véget.

II.

Felolvasó ülések.

Az Unitárius Irodalmi Társaság hiven kitüzött céljához és feladatához az 1931. évben ismételten megkezdette felolvasó üléseit. A felolvasó üléseket ez évben Kolozsvárt, a koltégium disztermében tartotta meg. Az első ülés 1931. január 16.-án délután folyt le s azt dr. Boros György püspök tb. elnök megnyitó beszéde vezette be. Beszédében visszatért az unitárius irodalom multjára s bátoritó szavakkal idézte a jelent. A szivesen fogadott elnöki megnyitó után Vári Albert alelnök tartotta meg mélyen járó, de mélységei mellett is közvetlenül ható értekezését: „Az unitárizmus és a rácionálizmus" cimmel. Ezután Szabó Jolán unitárius leányotthoni növendék adta elő Fekete Lajosnak, a mindinkább népszerűvé váló költő-papnak nehány versét a közönség élénk figyelme közepette. Különösen tetszett a „Téli hangulatok" cimű verse. S. Nagy László „Látogatásom egy szomorú kőfaragó mesternél" cimmel novellát olvasott fel a közönség meleg és rokonszenves fogadtatása mellett, majd Puksáné Boros Irén adott elő nehány új Lavotta dalt nagy tetszés és sűrű tapsok kiséretében. A kiváló előadónőt, akinek Ady egyik dalát közkivánatra meg is kellett ismételnie, a pompás készségű Ütő Mária kisérte zongorán. A programmot dr. Boros György püspök zárószavai fejezték be.

A következő felolvasó délután január 30.-án volt. Ezt ugyancsak dr. Boros György püspök elnöki megnyitója vezette be, majd dr. Gál Kelemen tartotta meg felolvasását „Körmöczi a vallástalanság vádja alatt" cimmel. A közönség szigoruan tudományos jellege dacára is élénk érdeklődéssel kisérte Gál Kelemen felolvasását, mely sok érdekes új adatot tárt fel ebben a kérdésben. Ezután Székely László mutatta be három versét, majd Gyallay Domokos olvasta fel „A rókák" cimű elbeszélését. A kiváló iró, aki nemrég mutatkozott be a Kisfaludy Társaságban is, mindvégig állandó derültségben tartotta novellájával a közönséget, amely a végén hálás tapsokkal adózott a felolvasónak. A művészi részt ez alkalommal Lászlóczky Ilus és Aranka látták el, akik közül a ré-

gen nem hallott jeles énekesnő, Lászlóczky Iluska szintén nehány Ady-kuruc dalt adott elő finom megérzéssel, mig Lászlóczky Aranka a kiséretet látta el hozzásimuló gondossággal. A közönség sűrű tapsokkal köszönte meg az előadók értékes teljesitményét. Dr. Boros György zárószavaiban a Társaság és a közönség köszönetét tolmácsolta az előadóknak. *N.*

III.

Az Unitárius Irodalmi Társaság új pályázatai.

Az Unitárius Irodalmi Társaság, dr. Ferenczy Géza egyházi főgondnok, irodalomtársasági elnök adományából, a következő pályázatokat tűzi ki:

Megirandó János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza. Pályázati határidő 1932 május 1. Pályadij 12.000 lej.

3.500, azaz háromezerötszáz lejt tűz ki unitárius vonatkozású történelmi elbeszélésre, versre vagy festményre. Pályázati határidő 1931 szeptember 1.

A pályamunkákat géppel vagy idegen kézírással és jeligés levéllel kell beadni a kitűzött határnapokig S. Nagy Lászió főtitkárhoz Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei 37. szám alá. A pályadijak a birálat alapján egy vagy több munkának is kiadhatók s úgy részben, mint egészben is odaitélhetők. A pályamunkákra elsősorban unitárius iróink és művészeink pályázatait várjuk, de azokra bárki más is teljes joggal pályázhat. A pályadijat nyert irodalmi dolgozatok a Társaság tulajdonai lesznek.

Kolozsvár, 1931 február 1.

Vári Albert,
elnök h.

S. Nagy László,
főtitkár.

IRODALOM

E. Révész, St. Kováts, L. Ravasz: Hungarian protestantism, its past, present and future. Budapest. 1927. Bethlen Gábor Irodalmi Társaság kiadása. 222 oldal.

Propaganda célokat szolgáló, szép kiállitásban megjelent, képekkel gazdagon illusztrált munka. Három része, három ember munkája, ami nagyon az egységes kidolgozás rovására ment. Nagyon szép és főként tárgyilagos az első rész, amelyik a magyar protestántizmus történetének multját tárgyalja. Különösen értékes az első rész negyedik fejezete, amelyik a külföldi és a magyar protestántizmus között fennálló szellemi kapcsolatokra igyekszik rámutatni. Sajnos, hogy itt, adatok hiányában, az untárizmus külföldi kapcsolatairól szó sem esik. Ennek főoka főként egyháztörténetírásunk hiányosságaiban keresendő. A második rész a magyarországi protestántizmus jelenlegi állapotát ismerteti. Egyházalkotmányunk ismertetése kimeritő és alapos. Hiányos ellenben a felekezetekközi viszonynak az ismertetése. A harmadik rész a magyar protestántizmus jelentőségére és jövőjére mutat reá rövid vázlatban. Mint érdekességet emlitem meg, hogy a munka 82 illusztrációja közé csak egy unitárius vonatkozású kép, a kolozsvári kollégium, került be. A könyvet a magyar protestántizmust idegen nyelven tárgyaló munkák bibliográfiája zárja be, melynek reánk vonatkozó adatai, sajnos, szintén pontatlanok.

A munka szükségpótló, s mint ilyen, jobb hiányában, nélkülözhetetlen. Mikor leszünk olyan helyzetben, hogy a magyar unitárizmust idegenek számára ismertető s angol, német és francia nyelven is kiadott, önálló munkával rendelkezzünk? *Ferencz József.*

Templomszentelési imák, beszédek, előadások. Marosvásárhelyi egyházközségünk a múlt nyáron, julius 20-án szentelte fel újonnan épitett templomát, mellyel kapcsolatban másnap az Egyetemes Lelkészkör is gyűlést tartott. Az itt elhangzott imákat,

beszédeket és előadásokat tartalmazza az Unitárius Szószék 1930. évi 4. száma. A kivételes alkalom indit arra, hogy e számmal külön foglalkozzunk, amely különben az új templom képével diszitve „Emlékfüzet“ cimet is visel.

A füzetet *dr. Fekete Gyula* épitési biz. elnök beszéde nyitja meg, mely az épités történetét foglalja magában. Ezt követi az ágilis elnök alapkőletételi beszéde és az „Emlékokmány“ szövege, melyet a templom főbejáratának lépcsője alá kőbe helyeztek. E rajzokban föl van újitva az 1571-iki marosvásárhelyi nagyjelentőségű országgyűlésnek az emléke, midőn az unitárius vallás törvényesitése Erdélyben befejezést nyert. Megtudjuk ezekből azt is, hogy abban az időben Marosvásárhelyen önálló unitárius egyházközség volt, mely a vallásilag forrongó időkben csakhamar elveszitette önállóságát. Később csak 1839-ben alapitanak hiveink leányegyházközséget és csatlakoznak a marosszentkirályi anyaegyházközséghez, melynek 1887-ben társegyházközsége lett, mig 1896-ban ismét önállóságot nyert. A leányegyházközség 1870-ben imaházat épitett, melyet most az emeleten elhelyezett nagyobbszabású, tornyos, modern templom váltott fel.

Az új templom épitése, melynek földszintje jövedelmező helyiség, 2.130.000 leuba került. Ebből készpénz volt 775.000 leu, 225.000 leu előteremtését a hivek vállalták és kölcsön vettek 1.000.000 leut. 150.000 leut ingatlan eladásból várnak.

A templomszentelési ünnepélyt Főtiszt. *dr. Boros György* püspök úr szép és tartalmas imája nyitja meg, mellyel a régi imaháztól búcsuzik. Méltán csatlakozik hozzá *Halmágyi János* helybeli esperes-lelkésznek a felszentelési ünnepélyen mondott hangulatos megnyitó imádsága. A felavató egyházi beszédet *dr. Varga Béla* egyházi főjegyző, teológiai tanár tartotta, szépen, tisztán, világosan fejtegetve a Jézus szerinti hitet, melyet nekünk is követnünk kell s az ebből folyó legmagasabb eszményt: Istenországát. Természetes gondolkozása egyszerűségével könnyen jut el a bátor megállapitáshoz, hogy Jézusnak az Istenországáról szóló programmja ma sokkal inkább világprogramm, mint valaha. A főpásztori beszéd azt hirdeti, hogy a templomot Isten dicsőségére és az ember boldogságára épitjük.

Ezektől az imáktól és beszédektől határozottan elüt *Ütő Lajos* székelykereszturi lelkész ágendája. Az az érzésünk, hogy ez a beszéd nem tartotta szem előtt az úrvacsorai ágenda lényegét és célját. Az ideálizált és reálizált szentség, ideálizált szépség stb. csak

hangzatos szólam, ha megértetni nem tudjuk. De nem magunkbaszállásra késztitő, bünbánatra hivó, érzésvilágunkat újjáteremtő lelki erő. A Jézus nagy hitét és csodálatos lelkületét ilyen elgondolással aligha lehet megeleveniteni. Az unitárius gondolkozás tisztasága és érthetősége követeli, hogy szellemét minden alkalommal félreérthetetlenül juttassuk kifejezésre. Ezerszer inkább kell ügyelni erre olyan nagyobbszabású egyházi ünnepélyen, ahol különböző felekezetű és gondolkozású emberek vannak jelen.

Nem tudjuk, hogy az olvasás közben érezhető zökkenőt menynyire tudta ellensúlyozni az ünnepi hangulat. S ha tán csalódás érte volna a vallásos áhitatot, tudták-e azt az esti ünnepélyen kárpótolni a *Máthé Zsigmond* emelkedett hangú imája, *dr. Ferenczy Géza* főgondnoknak tartalmas és eszméltető ünnepi beszéde s a *Fekete Lajos* költeményei?

Nem akarjuk tehát elhallgatni, hogy e fogyatkozás mellett a magukban szép és tartalmas dolgozatokat élvezettel olvastuk. Mégis felmerül lelkünkben a kérdés, hogy vajjon e ritka ünnepélyes alkalom keretében az unitárizmus méltóképpen nyilatkozott-e meg? Vajjon a Marosvásárhelyhez füződő történeti vonatkozások kidomborodtak-e kellőképen a fontosabb beszédekben s az unitárius szellem mélysége és tartalmassága megkapta-e azt az erőt, mellyel a nagy nyilvánosság előtt szólanunk kell? Ime, új oltáron gyúlt meg és lobogott fel az unitárizmusnak bizony sokszor csak pislogó lángja. Hol és mikor van kedvezőbb alkalom az unitárius szellem tudatos megnyilatkozására, hol és mikor lehet jobban reámutatni, hogy mi az unitárizmus?! A fölemelő hangulat mellett is valami kielégitetlen maradt bennünk.

*

A templomszenteléssel kapcsolatban másnap az egyetemes lelkészkör tartott gyűlést, melynek előadásait a Szószék szintén tartalmazza. *Csifó Salamon* teológiai dékán először jelent meg az elnöki székben s elnöki megnyitója után reménységgel tekintünk működése elé. *Benczédi Pál* tudományos jellegű felolvasásában a szabadelvű vallás mérlegével foglalkozik sok jó igyekezettel. Látszik, hogy tisztában van a kérdéssel. Stilusának a szétfolyósága azonban az érdekesség rovására megy. Ha erre több gondot forditana, a szabatosság szavainak is több erőt adna. Igy mondatainak az értelme sokszor homályos. Pl. a 217. oldalon egyik mondata igy hangzik: „S hogy, mert az egyéni lelkiismeret határozván meg az ember cselekedetét és ennek inditó okát, az ember önmagával túlengedé-

keny lesz, önmagának túlsokat megbocsát". Igy nem szabad magyar embernek irni. Itéletünk szerint a tárgy sokoldalú megvilágitását a megfelelő stilus sokkal értékesebbé tenné. *Lőrinczi László* ifjú lelkész fiatalos buzgósággal elmélkedik „vallásos és erkölcsi nevelésünk megújitásáról". Sok jó meglátása van, de mintha a sok felesleges magyarázat között felolvasásának a tartalma veszitene jelentőségéből. Hisszük, hogy a múltat nem fogja úgy elitélni, ha majd jobban megismeri; a jövőt nem fogja olyan szép szinben látni, ha a lehetőségekkel inkább számol. Ifjú emberhez különben illik a lelkesedés. Szivből kivánjuk, hogy buzgósága ne lankadjon. *Fekete Lajosnak* „a kulturházakról" cimen tartott felolvasása kapcsolatban van az előbbi tárggyal. Kissé zsúfolt a programmja. Ha csak egy részét is meglehetne valósitani, eredményt jelentene. Az ilyesmihez hivatásérzet és kedv, kitartás és önfeláldozás kell, ami nem kellene, hogy hiányozzék a hivatottakból.

Kár, hogy a buzgó szivből jövő felolvasások megvitatására idő nem jutott.

Az esti istentiszteleten, amely egyszersmind bezárója volt a két napos marosvásárhelyi ünnepségnek, *Taar Géza* imádkozott és prédikált „az unitárius hiteszményről", sokkal jobban kidomboritva beszédében a történeti vonatkozást s hatásosabban élesztgetve az unitárius öntudatot, mint előbbi napon történt. Szavait olvasva, még jobban megerősödik lelkünkben annak a tudatnak követelése, hogy az unitárius gondolkozásnak minden lehető alkalommal a lehető erőteljesen kell megnyilatkoznia. Különösen ott, ahol van hallgatóság.

Jóakaratú megjegyzéseinkkel távolról sem célunk kétségbevonni, hogy a marosvásárhelyi templomszentelés szép és fölemelő volt s a lelkészköri gyűlés tanulságos. Bár sokszor ismétlődnék az ilyen alkalom, hogy kedvező hatása gyökeret verjen a szivekben.

A marosvásárhelyi szépen fejlődő egyházközségnek pedig szolgáljon hosszú időre diszére az új templom. Növekedjék benne és általa fokról-fokra a hivek vallásos buzgósága és egyházszeretete. A buzgó munkásoknak legyen méltó dicsekedésük az, örökkön örökké!

Az Unitárius Szószék szerkesztőségét elismerés illeti, hogy a dolgozatok kiadása által azokat is részeseivé tette a kettős ünnepnek, akik személyesen nem vehettek részt azon. *kl.*

Vásárhelyi Boldizsár: „Siessünk Jézushoz!" Egyházi beszédek. Cluj-Kolozsvár. 1930. Minerva. 402 lap.

Egy hatalmas kötetben kilencven egyházi beszédét bocsátotta közre a kolozsvári farkasuccai templom jeles prédikátora. A szamosújvári, dési és kolozsvári gyülekezeteknek ajánlja könyvét „hálás emlékezettel és szeretettel“. Ezek a helységek voltak lelkipásztori pályájának állomásai. Ezen gyülekezetekben szórta vallásos lelkének drága kincseit, amelyeket volt és jelenlegi hivei bizonnyára hálás kegyelettel őriznek. Az igazi lelkipásztor és a hivek között keletkezett lelki kapocsnak külső megtestesitője ez a könyv, amely a protestáns egyházi beszéd-irodalomnak is egyik reprezentáns műve. Az egyes beszédek méltatásába nem bocsátkozhatunk. Azonban a következő jellemző sajátságaikat emelhetjük ki: Vásárhelyi Boldizsár egyike azoknak a régi és nemesveretű református lelkipásztoroknak, akik tisztán és kizáróan a biblia alapján állanak. A biblia a zsinórmértéke minden egyes beszédnek. Az alapigét nem csupán jeligének tekinti, hanem az szabja meg beszédeinek az egész menetét. Mint a virág a földből, úgy nőnek ki ezek a beszédek a biblia talajából. Azért nem szónoki beszédek, nem homilétikai szabályok szerint kidolgozott prédikációk, hanem inkább bibliamagyarázatok. Annyira megköti a biblia gondolatmenetét, annyira komolyan veszi Isten igéjét, hogy azonkivül és túl, más egyebet a szószékre vinni nem akar. Éppen ezért, bár a biblia gazdag és változatos tárházában minden alkalomra megtalálja a megfelelő textust, mégis a beszédek kidolgozásában bizonyos egyhanguság tapasztalható. A mindennapi élet által felvetett sulyos problémákkal, a lélek trágikus belső harcaival, a társadalom nagy kérdéseivel nem foglalkozik. Az a szelid lelkü, optimista, bizó lélek, aki az élet minden sebét az evangélium balzsamával gyógyitgatja, akinek mindene Jézus és az ő igéje. Irálya biblikus, sőt, kenetes. Azonban sok helyen dagályos és a túl hosszú mondatok az olvasást fárasztóvá teszik. Megrendelhető a szerzőnél (Str. Cogălniceanu 21.). Ára 250 lej.

Mivel foglalkozik az unitárius ifjuság? A „Kévekötés“ III. évfolyamának 1. számában „Dakó János Indiában“ cimen Balázs Ferenc sok értékes megfigyelést közöl Indiáról, melyeket sikerült képekkel is illusztrál. „Pali meghal“ címen Székely László egyfelvonásos színdarabot mutat be. Lőrinczi László James E. Boyle alapján „A bogarak és az ember“ cimen mond el érdekes és tanulságos dolgokat. Pálffy Ákos a falusi dalárdák szervezésére buzdit. Lőrinczi László a falusi ifjuság nevelésének a körvonalait,

Gyergyai Judit az unitárius leányok szervezkedését ismerteti, mig Ébert Hajnalka a székelyudvarhelyi leányegyletben mondott megnyitó beszédét közli. „Áron levelei“ és a „Regősök“ cimű dolgozatok kedves ismertetéseket nyújtanak. Végül Székely Gyula versei, valamint az „Új vadrózsák“, az ifjusági munkáról közölt apróbb közlemények és részletes munkaprogram emelik a folyóirat értékét, melyet Balázs Ferenc, Lőrinczi László és ifj. Szabó Samu szerkesztettek és mint felelős szerkesztő, Máthé Sándor jegyzett.

Ifjusági Daloskönyv. Egyházi énekek, népdalok, forditások, diák-dalok és egyesületi indulók gyüjteménye. Összeállitották: Balázs Ferenc, Szent-Iványi Sándor és Mikó Imre. Kiadja a Dávid Ferenc-Egylet Ifjusági Köreinek Egyetemes Szervezete. A csinosan kiállitott füzet célja az, hogy a dalt elvigye a falukba, az iskolákba és ifjusági otthonokba. Bartók- és Kodály-féle dalok mellett, eredeti és forditott népdalok teszik változatossá a füzetet, mely az Unitárius Iratterjesztő Bizottság útján (Cluj, Unitárius kollégium) szerezhető meg. Ára 20 lej.

KÜLÖNFÉLÉK

Felhivás. Küzködnek a lelkek. Forrongásban van az emberiség szellemi világa. A bizonytalanság sötétségében imbolygó ember valamely kivezető útat keres, amely a megnyugvás révpartjára vezet. A kutató és kereső lelkek előtt újabb meg újabb sugarak tünnek fel, amelyektől remélik az igaz út megvilágitását. Ezért van a mai korban az a sok kezdés, az a sok szélsőséges kilengés, álprófétáknak az a sok kijelentése, amelyek mind az ember boldogitását igérik. Igérik, de nem adják meg. Már az első nehány lépés után kiderül, hogy üres képzelődés szülte lidércfényből származnak ezek a proféciák, amelyek nemhogy közelebb vinnének a célhoz, hanem még növelik a tájékozatlanságot és bizonytalanságot. Ebben a nagy kételkedésben és keresésben egy biztos fundamentumunk van, amelyre nyugodtan épithetünk: Jézus és az ő evangéliuma. Erre a sziklára kivánja épiteni a „Keresztény Magvető“ azokat az élő hitből származó s a józan ész világossága által megtisztitott keresztény igazságokat, amelyeket, aki követ, „nem jár a sötétben, mert övé lesz *az élet világossága.“*

Aki a jelen zűrzavarában, a máteriálizmus, bolsevizmus, áteizmus, kommunizmus és okkultizmus nagy kaoszában erre a világosságra vágyik s ezt szomjuhozza: az csatlakozzék a „Keresztény Magvető“-hez, amely 62 éves multjával s lelkes, hivő és tudós irói gárdájával biztos kalauzunk az élet ama „világossága“ felé. Legyen ez az a közös tűzhely, amely körül testvér-lelkek csoportosulnak, akiket közös eszmények és közös imádságok emelnek és lelkesitnek. Előfizetési dija Romániában 300 leu, mely összeg, részletekben is, Hadházy Sándor egyházi pénztáros úrhoz küldendő. Magyarországon 10 pengő. Magyarországi olvasóink előfizetéseiket dr. Csiky Gábor missziói lelkész (Budapest, IX., Rákos-utca 3 sz.) útján is teljesithetik. Azokat, akiknek mutatványszámot küldünk, tisztelettel kérjük, hogy el nem fogadás esetén, visszaküldeni sziveskedjenek, hogy a jelen sulyos viszonyok között felesleges kiadásoktól meg legyünk kimélve.

Egyházi Főtanácsi ülés. Az unitárius egyház mult évi főtanácsi ülését 1930 december 14—15-én tartotta Kolozsvárt. A 29 pontból álló tárgysorozatból különösen kiemelkedett a 10-ik pont, amely *főgimnáziumaink átszervezését* foglalta magában. Mindnyájan éreztük, hogy ennek a kérdésnek a megoldása, amelyet a legyőzhetetlen nehéz anyagi körülmények vetettek felszinre, csak erős harc és nagy küzdelem árán történhetik meg. Mindnyájunkat fájó érzés vezetett a Főtanácsra, tudva azt, hogy itt az elődök által emelt egyik egyházi oszlopunk ledöntésében kell részt vennünk. Érzelmileg egyaránt közel áll mindkét intézet lelkünkhez. Mindkettőhez a gyermeki érzelmek szétszakithatatlan szálai kapcsolnak. De ott, ahol az egyház egyetemes érdekei forognak kockán, az egyéni érzelmek leküzdésével, magasabb nézőpontra kellett helyezkednünk. Ez a magasabb szempont mégis két hatalmas táborra osztotta a Főtanács tagjait, amennyiben egyik rész Székelykeresztur, a másik Kolozsvár mellett foglalt állást. Meg vagyunk győződve, hogy mindenki a történelmi felelősség tudatában, legjobb tudása és lelkiismerete szerint alkotta meg a maga felfogását. Ezért tisztelettel hajlunk meg minden igaz meggyőződés előtt. Ezzel a tisztelettel szemléltük azt az elszánt harcot, amelyben mind a két fél felsorakoztatta érveit s amely az éjfél utáni órákba menő, oly magas nivón álló vitát eredményezett, amilyent a diszterem falai még nem láttak. Az a kitartás, amellyel mindkét oldalon állották meggyőződésük igazságát, minden tiszteletet megérdemel s ha voltak is itt-ott egyes kilengések, azok a kérdés fontosságának s a vele járó lelki izgalomnak tulajdonithatók.

A már megelőzőleg kialakult vélemények mellett a kölcsönös meggyőzés nem sikerülvén, nyilvános és névszerinti szavazással kellett eldönteni a kérdést. Szinte példátlan nagy számban vettek részt a szavazásban, amennyiben a kolozsvári főgimnázium sértetlen fenntartása mellett szavaztak 105-ön, azzal a feltétellel, hogy Székelykereszturon háromosztályos vegyes gimnáziumot létesit az egyház s melléje egy gazdasági iskolát szervez. A Székelykereszturi főgimnázium sértetlen fenntartása mellett szavaztak 77-en. Igy a többség Kolozsvár mellett foglalt állást. Azonban egyhangulag határozatba ment az is, hogy amennyiben társadalmi úton sikerül a szükséges anyagi fedezetet előteremteni, a székelykereszturi főgimnázium is a maga egészében fenntartható. A székelykereszturi gimnázium előljárósága ilyen irányban erélyes akciót inditott, amelyhez áldást és sikert kivánunk.

A főtanácsi tárgysorozat többi pontját is kellő érdeklődés kisérte s a hozott határozatokról a már megjelent jegyzőkönyv nyújt felvilágositást. Itt emlitjük meg, hogy a Főtanácsot megelőző napon délelőtt az Unitárius Lelkészkör, délután 3 órakor az Unitárius Irodalmi Társaság, 4 órakor a Dávid Ferenc-Egylet tartott népes közgyűlést. Este 8 órakor a templomban készitett új orgonával volt szépen sikerült orgona-hangverseny.

Női lelkészek a protestáns egyházakban. L. Rácz Kálmán református vallástanár közli a következő érdekes ismertetést a nőknek a protestáns egyházakban való lelkészi szerepéről:

Dániában a teológiai fakultások és a parochiális tanácsok háromnegyede vétót emelt az ellen, hogy a nőket rendes lelkészekül alkalmazzák. 1921-ben törvény mondotta ki, hogy a nők minden hivatal betöltésére egyenlő esélyekkel pályázhatnak a férfiakkal, csupán a lelkészkedés terén kell bizonyos megszoritásokat tenni. 1905-ben pedig már elvetették azt a törvényjavaslatot is, amely megengedte volna a nőknek a börtönökben és kórházakban káplánok gyanánt való alkalmazását.

Nagybritánniában az anglikán egyház álláspontja eltér az úgynevezett disszidens egyházétól, Az anglikánoknál a nők nem prédikálhatnak, azonban, mint diakonisszák, tág munkateret kaptak s ezenkivül segédkeznek a lelkésznek az istentiszteletben, Bibliát olvasnak, tanitják az ifjúságot, a pap távollétében keresztelhetnek, sőt, a püspök igehirdetésre is felhatalmazhatja őket. A disszidens egyházak viszont a teljes lelkészi tisztség gyakorlását is megengedik azoknak a nőknek, akik a teológián úgynevezett bakkalaureátusi fokot szereztek.

Svédországban a nők lelkészi szerepe az ifjúság tanitására, a lelki gondozásra, a börtönök és kórházak látogatására és a missziókra terjed ki. Itt szintén túlságosan modern újitásnak tekintenék a teljes lelkészi szolgálat megengedését, már csak azért is, „mert ez a hivőket anyagilag túlságosan megterhelné“. A nők segédlelkészek lehetnek csupán és ha a nő-lelkész férjhez megy, el kell hagynia állását.

Hollandia teljes lelkészi munkakört biztositott a baptista, a mennonita, a remonstráns és a lutheránus egyházaknál, a református egyházak szolgálatában csak kisegitők lehetnek. Egy nőlelkész, mint prédikátor, különösen kedvelt s állandóan nagyszámú hallgatósága van.

Norvégia egyelőre teljesen elzárkózott a probléma megoldása elől.

Németországban a teológiát végzett nők a legutóbbi időkig inkább a tanitásban és a hittudományok művelésében keresik ambiciójuk kielégitését; a lelkipásztorkodás körül alig jutnak szóhoz. Az úgynevezett államegyházak is csak bizonyos megszoritással adnak teret nekik; a nő-lelkész nem prédikálhat, nem keresztelhet s Úrvacsorát csupán szegényházban oszthat ki. Jelenleg egész Németországban csupán mintegy tiz nő-lelkész dolgozik.

Svájcban, a kantonok szerint, váltakozó a helyzet. Zürich egyházaira vonatkozólag például törvényes intézkedés nincs s az egyházközségek saját felelősségükre alkalmaznak nő-lelkészt, illetve segédlelkészt.

Az *elzászlotharingiai* református egyház zsinata néhány év óta engedékeny álláspontra helyezkedett; elismeri a nők helyettes-lelkészi intézményét s körülbelül ugyanez a felfogása az ottani evangélikus egyházaknak is.

Mint ismeretes, nálunk alig mulik el év, hogy úgy a református, mint az evangélikus teológiai akadémiákra, fakultásra nő ne jelentkezzék. Azonban inkább a belmissziói, szegénygondozási mozgalmakban jutnak szóhoz s azt még egyetlenegy teológina sem kérte, hogy templomi szolgálat végzésére képesitést kapjon.

Ezt az áttekintést, a B. H. alapján, jónak láttuk közölni abból az alkalomból, hogy a mi Teológiai Akadémiánkra is a folyó tanévben az első nő-hallgatók jelentkeztek.

„Ötszázalékos" fejlődés. *Dr. Cornish,* az amerikai Unitárius Társulat elnöke, országos mozgalmat inditott olyan irányban, hogy az unitárizmus erejét évente öt százalékkal gyarapitani igyekezzenek. Ennek megfelelően az egyházközségeknek és egyháztársadalmi intézményeknek feladatává tették, hogy a hivek és egyesületi tagok létszámának gyarapitásában, az önkéntes egyházi adózásban, a kulturális és káritátiv munkában, a templomlátogatás lélekszámában igyekezzenek évente legalább ötszázalékos emelkedést elérni. Az elnök múlt évi jelentése szerint nemcsak a minimális ötszázalékos gyarapodás állapitható meg, hanem sok helyen a husz százalékot is megközelitették. Ezt az ötszázalékos fejlődési mértéket mi is irányadóul vehetnők s akkor nem kellene folytonos hanyatlásról és visszaesésről panaszkodnunk.

Gyallay Domokos székfoglalója a Kisfaludy Társaságban. Január 7-én tartotta Gyallay Domokos a Magyar Tudományos Akadémia palotájában, mint a Kisfaludy Társaság megválasztott tagja, ünnepélyes székfoglalóját. A magyar fővárosból sokan gyültek össze a kiváló iró barátai és ismerősei. Gyallay először Vargha Gyula költői munkásságáról emlékezett meg meleg szavakban, mint akinek helyére választották meg. Azután „Tűz a szigeten“ cimű elbeszélését olvasta fel. Mindkét felolvasás mély hatást gyakorolt a jelenvoltakra s Gyallayt lelkes ünneplésben részesitették. Berzeviczy Albert elnök üdvözlő beszédében méltatta irói munkásságát, amellyel „egyrészt a magyar társadalom művelt osztályait valóban a nemes izlésű, a történelmi érzéket tápláló igaz magyar zamatú olvasmánnyal látta el, másrészt kitünően szerkesztett s bámulatosan elterjedt néplapjával igyekszik a magyar népet lelkileg táplálni“. Gratulálunk a kiváló irónak s ehez hasonló sok szép sikert kivánunk neki.

Dr. Luis Graig Cornish-t, az Amerikai Unitárius Társulat elnökét, egyházi főtanácsunk tiszteletbeli tagját, az unitárizmus és a magyarság őszinte és önzetlen barátját, a magyarországi szegedi Ferenc József tudományegyetem, érdemei elismeréséül, 1930 májusában az államtudományok *„honoris causae“ doktori* cimével tüntette ki. *F. J.*

A pápa újévi enciklikája. A pápa újévi enciklikája „Casti Connubii“ szavakkal kezdődik és a modern házasság kérdéseivel foglalkozik. Megállapitja a keresztény házasság eszményét s szigoruan elitél minden olyan eljárást, ami ezzel ellenkezik. Elitéli nemcsak a „pajtásházasságot“, hanem a házasság elvilágiasitását és a könnyelmű és jogosulatlan vegyes házasságot is. Ezenkivül szembeszáll a mai elválási reformmal, amely megkönnyiti a házastársak szétválását, ami súlyos következményekkel jár a családra és államra egyaránt. Az előforduló bajokat valláserkölcsi, szociális és politikai eszközökkel lehet orvosolni, amire az egyház és állam együttmüködése elengedhetetlen.

Újévi üdvözlés. Hagyományos szokás szerint a folyó év 1-ső napján a Kolozsvárt lakó unitáriusok fölkeresték dr. Boros György unitárius püspököt, hogy az új év alkalmával üdvözletüket fejezzék ki. Az üdvözlő beszédet dr. Varga Béla egyházi főjegyző mondotta, aki a szellemi és erkölcsi nivó megtartását hangoztatta a jelenkor sokféle gondolatáramlatai között. A püspök pedig az erők tömöri-

tését s az unitárius egységnek minden áron való biztositását emelte ki válaszában. Ugyanez alkalomból a nagyszámban megjelent hivek aláirásával újévi üdvözlő iratot küldöttek a két főgondnoknak is.

Protestáns unió Egerben. A reformátusok, evangélikusok és a kevés számban ott lakó unitáriusok egységes gyülekezetté tömörültek Egerben s közös erővel és akarattal egy diszes templomot épitettek, amelynek homlokzatán relief-kereszt van. A templomot múltévi december 8-án Ravasz László püspök szentelte föl, mint a magyarság lelki egységének szimbólumát. Beszélt a protestáns ember alázatosságáról, amely türelmessé és megértévő teszi más felekezetüekkel szemben. Avagy „lehet-e — igy kiált fel — itt civakodni, lehet-e egymást marni, amikor Isten kezében vagyunk mindnyájan?!“ A felszentelési ünnepen jelen volt Józan Miklós budapesti unitárius püspöki vikárius is.

A Vatikán és a modern technika. Az új pápai állam igyekszik magát a modern technika legújabb vivmányaival ellátni. Ennek jeléül új internácionális telefonközpontot létesitett, ami által módjában lesz a világ sokmillió hivőjével közvetlen kapcsolatba lépni. A pápa a bekapcsolási ünnepélyen nagy elismeréssel nyilatkozott a modern technika ez újabb alkotásáról. Söt az ő magánszobájában is egy művészi kivitelü automata-készüléket helyeztek el. E mellett a Vatikán állam minden részében vannak telefonkészülékek, söt a Szent Péter-templom kupolájának a tetejére is jutott egy telefonállomás.

Lemondás és takarékosság. A mai súlyos gazdasági válság idején az egész világon a lemondás és takarékosság lett a jelszó. Különösen át kell vinnünk nekünk, akik teljesen az önerőnkre vagyunk utalva, mindennapi életünkbe ezeket az erényeket, amelyeket az evangélium is parancsol. Egy protestáns püspöki pásztorlevél is arra kéri a presbiteriumokat, hogy ezeket „a puritán, egyszerű keresztény életelveket vigyék be a gyülekezetek életébe, kerüljék a mostani nehéz időkben a költséges ünnepségeket, mulatságokat, hogy az ily módon elérhető megtakaritások is a közjó szolgálatában legyenek felhasználhatók. Általában az egyházak elöljárói és hivei mindent tegyenek meg, hogy ezekben a nehéz sorsdöntő napokban is kiragyogjon életünkből az örökkévaló Isten dicsősége“.

Az új magyar református liturgia. A magyarországi református egyetemes zsinat az istentiszteletek egységesitése céljából megállapitotta új liturgiáját „Istentiszteleti Rendtartás“ cimen, amely folyó évi január 1-ével lépett életbe. A Rendtartás, amely 30 év előkészitő munkájának a gyümölcse, főbb elvei ezek: Kimondja és gyakorolja azt az elvet, hogy a szentirás a református hit fundamentuma és a kijelentett ige az a történelmi előzmény, amelyen a református istentisztelet felépül. Igy a bibliaolvasás minden istentisztelet keretében önálló helyet nyert. Sőt vannak olyan istentiszteletek, amelyekből a prédikációs elem hiányzik és helyét a jól megválasztott szentirási hely felolvasása foglalja el. Minden istentisztelet alkotó elemévé van téve az ünnepi áldás, melyet a pap hirdet. Minden istentiszteletnél, legkivált azonban a szákrámentumoknál, u. m. a keresztség és úrvacsoránál, fontos hely jutott egy elhanyagolt alkotórésznek, a Hitvallásnak. Az igehirdetéses istentiszteletnél ezt a szerepet a Mi Atyánk tölti be.

Részletekbemenő főbb intézkedései ezek: Az igehirdető beszédét mindenkor könyv nélkül, élettel és lélekkel teljesen adja elő. A beszéd 30—40 percnél több időt ne foglaljon el. Az alapige kizáróan a szentirás kánonikus könyveiből vehető. A szószékről mulatságok és magánérdekű közlemények hirdetése tilos. Az éneklésnél az egyes versszakok között az orgonán minden közjátékot mellőzni kell s hosszadalmas preludiumok, interludiumok és postludiumok tilosak. Az istentiszteletek keretében instrumentális zene elő nem fordulhat. Temetéseknél a halottakat a templomba bevinni nem szabad. A temetési szertartást senkitől megtagadni nem lehet, mert az nem a halottnak, hanem az élőknek szól. A bucsúztató beszéd megnyugtatás, fölemelés és vigasztalás legyen.

Az istentiszteletnek ez az új rendje — Ravasz László püspök szerint — az istentiszteleteket szebbé, ökuménikusabbá, egyben reformátusabbá tette, szimbólikáját meggazdagitotta, szellemét ékesebb beszédre birta, bibliai alapjait megerősitette.

Prof. Otto Rudolf, marburgi egyetemi tanár, a *„Das Heilige“ („A szentséges“)* cimű világhirű munka szerzőjének hatvanadik születésnapjára egy emlékkönyv jelent meg Prof. Frick szerkesztésében. *F. J.*

Prof. Jean Viénot, a párisi Faculté libre de théologie protestante tanára, több jeles egyháztörténelmi munka szerzője, a fran-

ciaországi szabadelvű protestántizmus egyik főképviselője, a folyó iskolai évvel nyugalomba vonult. Tanszékét egyelőre, mint helyettes, Prof. Wautier d'Aygalliers, a Foyer de l'Ame szintén szabadelvű felfogású lelkésze tölti be. *F. J.*

Augustinus, Szent Ágoston halálának 1500-ik évfordulóját nagy ünnepséggel ülte meg a róm. kath. egyház. A *„Vallomások"* cimű, magyar nyelvre is leforditott, világhirű munka szerzőjének emlékezetét a németországi protestántizmus is felelevenitette. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság külön emlékünnepélyt rendezett tiszteletére. A katholikus és kálvinista egyház verseng szellemi örökségeért. Bár hite, szelleme és gondolkozása nem a miénk, mégis e nagy, gondolkozó keresztényről, Isten országa bátor harcosáról, ki a kereszténység történelmét halála után is irányitotta, mi is kegyelettel emlékezünk meg. *F. J.*

A Szovjet vallása. Most már semmi kétség, hogy a Szovjetnek új vallása van, írja a Ch. R. Atheista vallás, de nagy hatalma van a nép fölött. Valaki azt mondja, hogy ez a világon az egyetlen vallás, melynek egy egész állam hódol. Azt kérdik, hogy melyik keresztény vallás mondhatja el ugyanezt? Oroszországnak van vallása s ez a keresztény vallás legnagyobb ellensége, amely minden erővel igyekszik meghóditni az egész világot. Eddig mindent eltörölt, ami keresztény volt. El a templomok ezereit! Amilyen kegyetlen volt a keresztény vallás a pogánnyal szemben s amilyen ma is némelyik keresztény vallás a másikkal szemben, el egészen a halálos üldözésig, olyan a Szovjet vállás ma a kereszténnyel szemben. S vajjon nem jogosan mondják-e, hogy a keresztényeknek nincs mit vetniök az ők szemére. De, természetesen, ez távolról sem jelenti azt, hogy a Szovjet vallás megközeliti a keresztényt, ha ez a tiszta krisztusi evangéliumon alapszik. Hiszen a keresztény vallás is biztositja az élet és lét föltételeit: a munkát, a vagyont és annak a közösségét. Bizony, itt az ideje, hogy aki keresztény, legyen az, ne csak szóval, hanem tettel is. A testvériség nem elmélet, hanem élet legyen, hogy valóban jobbak legyünk, mint az átheisták.

Az unitárius vallás törvényes elismerése Csehszlovákiában. Mindnyájan tudjuk, hogy Csehország az osztrák birodalomból szakadt ki, hol a többi közt, az unitárius vallás is elismert

vallás volt. Csehország — különválása után — egyelőre nem foglalkozott behatóan a vallások elismerésének kérdésével, hanem csak akkor, mikor a nagy katholikusellenes mozgalom néhány évvel ezelőtt létre hozta az úgynevezett „csehszlovák“ egyházat. Ez egyház létezését aztán a cseh köztársaság törvényesen elismerte s a megtürt vallások sorából kiemelte. Nem régen, Dr. Čapeknek és nejének buzgó munkálkodása folytán, Prágában egy szép és életre való unitárius egyházközség alakult; ez azonban a mult évig még nem tartozott a törvényesen elismert vallások közé. A mult évben Dr. Čapek és munkatársai egy 14 pontból álló egyházalkotmányt dolgoztak ki s ezt azzal a kéréssel adták be a kormánynak, hogy annak alapján ismerjék el Csehországban az unitárius vallást. Jelezték beadványukban, hogy mig a többi, törvényesen elismert egyházak hosszadalmas paragrafusokkal bástyázták körül magukat, ők, szabad mozgásukat korlátozni nem akarva, csak e 14 paragrafus alapján kérik elismertetésüket s ha ezt az állam még más feltételekhez is kötné, úgy ők az elismerést nem veszik igénybe. A cseh köztársasági kormány a 14 pontba foglalt alkotmány alapján az unitárius vallást törvényesen elismert vallásnak nyilvánitotta, jogot adván az unitáriusoknak, hogy az országban bárhol gyülekezeteket alakithassanak, kórházakat és börtönöket látogathassanak bármely időben s ahol csak gyermekeik vannak, azokat unitárius tanitók vallásos oktatásban részesithessék, hogy nő-papokat is alkalmazhassanak s végül, hogy céljaik előmozditására bárhonnan jövő adományokat és alapitványokat elfogadhassanak.

A magyarországi evangélikus egyház az egyházi tisztviselők házasságkötését így szabályozta: „Evangélikus tisztviselő vagy alkalmazott, csakis evangélikus vagy református, megfelelő műveltségű, feddhetlen féllel köthet házasságot, azt az evangélikus egyház szertartásai szerint köteles megáldatni s gyermekeit evangélikus vallásban tartozik nevelni. Az evangélikus egyháznál alkalmazott református tisztviselőkre nézve értelemszerűen alkalmazzák ezeket a szabályokat. A javadalmas tisztviselő, illetve alkalmazott, házassági szándékát az egyházi hatóságnál bejelenteni köteles.“ Azt is kimondotta az egyetemes egyház, hogy gazdasági és üzleti vállalkozások csupán az egyházi főhatóság engedélyével használhatják az „evangélikus“ jelzőt.

Krishnamurti. Ilyen néven járja Európa nagy városait egy titokzatos idegen, akit különösen a hölgyek s köztük is a teozófu-

sok, áhitattal rajongnak körül s „új próféta“ és „új Messiás“ nevekkel tüntettek ki. Ki ez a titokzatos idegen? Ő magát egy ősi indiai istennek: *Krishná*-nak a reinkárnációjaképpen tünteti fel s innen származik a neve. Luxus-autón járja be a metropolisokat s borsos belépő dijak mellett osztogatja titokzatos kijelentéseit. Semmi újat nem mond. Elcsépelt, régi igazságokat hirdet. Azonban ezeket olyan ügyesen tudja a keleti miszticizmus homályába burkolni, hogy a hiszékeny sokaság áhitattal hallgatja az új vallásalapitót. Működésének középpontja Hollandia, ahol egy gyönyörű, parkkal körülvett kastélyt kapott ajándékba egyik lelkes hivétől. Itt piheni ki fáradalmait s innen indul ki a további munkára, hogy újabb babérokat szerezzen, amit az igazi prófétáktól megtagad a világ.

Gyászhirek. *Péter Aladárka,* Péter Lajos székelykereszturi főgimnáziumi tanár és neje Barra Rozália kis fiacskája, életének 8-ik évében 1930 december 6-án Székelykereszturon elhunyt. Istennek kedves ajándéka volt a drága jó gyermek, akire annyi szeretettel és reménnyel tekintettek szülői s akinek elvesztése fölötti fájdalmukban nem tudnak elég könnyet hullatni. Gyászukban őszinte részvéttel osztozunk. — *Istvánffy Sándor,* a kolozsvári unitárius kollégium kapusa, életének 56-ik, boldog házasságának 21-ik évében, 1931 január 12-én, rövid szenvedés után, elhagyta őrhelyét, amelyen csaknem 30 éven keresztül hűséggel őrködött egy nagy intézet nyugalma fölött. Jó és hiv szolga volt itt s bizonyára elveszi hűsége jutalmát a halhatatlanság hazájában. Béke lengjen porai fölött! — *Kiss Évike,* Kiss Jenő h.-keményfalvi lelkész és neje Nyiredy Ilona drága kis gyermeke, f. évi január 15-én, élete 4-ik évében, egy szebb világba költözött. Kedves napsugár volt a családi otthonban, ki fényt és derüt árasztott maga körül. Annál nagyobb a bánat, mely eltávozásával a szülői keblekre szállt. A jó Isten küldjön vigasztalást! — *Sándor Áron* nyug. unitárius lelkész 1931 január 28-án elhunyt. A mult időknek egy szelid lelkű, ősz pátriárkája szállt sirba vele, aki évek hosszú során át hűséggel munkálkodott az Úr szöllőjében. Egy nemes és áldásos élet után, késő vénségében súlyos megpróbáltatásnak tette ki ez az igazságtalan élet. Családi élet örömeitől megfosztva, szinte kegyelemkenyéren élte öreg napjait. De a nehéz próbát is Istenben való hittel állotta. Találja meg hűsége jutalmát ama jobb hazában.

A szerkesztésért felelős: VÁRI ALBERT.